

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД СУМСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ –
ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ТА РОБОТИ З ТАЛАНОВИТОЮ МОЛОДДЮ

ЗВІТ

про водний похід першої категорії складності по річкам Сейм і Десна у межах Чернігівської області з 12 по 20 липня 2019 року

за маршрутом:

м. Батурин – с. Кнути – с. Мале Устя – с. Куковичи –
с. Кладьківка – р. Авдіївка – р. Снов – м. Чернігів

Маршрутна книжка № 12В/19

керівник:

Кондратенко Дмитро Євгенович

Адреса: 40030 м. Суми,

вул. Каховська, 14,

конт. тел.: 0679958658

Заступник керівника:

Бацман Жанна Григорівна

Адреса: м. Суми,

вул. Баранівська, 197

конт. тел. 0664636004

Маршрутно-кваліфікаційна комісія розглянула звіт і вважає, що
похід може бути зарахований усім учасникам і керівнику як
похід першої категорії складності

Голова МКК
Заступник

(підпис)

(прізвище, ініціали)

м. Суми – 2019 рік

Україна
Сумський обласний центр
позашкільної освіти та роботи з
талановитою молоддю
Маршрутно-кваліфікаційна
туристська комісія
218 - 00 - 1 Н 0 1 2 0 0 0
м. Суми

З М І С Т

1. Довідкові відомості про похід	3
2. Склад групи	4
3. Відомості про район походу	8
4. Оглядова карта	12
5. Графік руху	13
6. Технічний опис маршруту	15
7. Краєзнавча робота на маршруті	53
8. Підсумки, висновки, рекомендації	57
9. Додатки	58
10. Робоча карта	73
11. Маршрутна документація.	79
12. Список літератури	86

У звіті використовуються такі скорочення:

пн., пд.	північ, південь
зх., сх.	захід, схід
год.	година
хв.	хвилина
км	кілометри
м	метри
сmt	селище міського типу
с.	село
х.	хутір
м.	місто
вул.	вулиця
буд.	будинок
р.	річка
з/ст.	залізнична станція

ДОВІДКОВІ ВІДОМОСТІ ПРО ПОХІД

<i>Вид туризму:</i>	водний, на байдарках
<i>Категорія складності:</i>	перша категорія
<i>Район походу:</i>	р. Десна, р. Сейм, Чернігівська область
<i>Строки проведення походу:</i>	12-20 липня 2019 року
<i>Нитка маршруту:</i>	м. Батурин – с. Кнути – с. Мале Устя – с. Куковичи – с. Кладьківка – р. Авдіївка – р. Снов – м. Чернігів

Довжина активної частини маршруту: 165 км

- Тривалість походу:* – 9 днів
- активна частина подорожі – 7 днів;
 - кількість днів відпочинку – 2 дні;
 - тривалість під'їзду до початку маршруту: м. Суми – р. Сейм, м. Батурин (автобусом) 3 годин 30 хвилин;
 - тривалість від'їзду з кінця маршруту: м. Чернігів – м. Суми (автобусом) 5 години 30 хвилин;
 - краєзнавча робота – під час активної частини походу.

Аварійні виходи з маршруту:

З першої частини маршруту – або назад до Батурина, або автомобільний міст між селами Велике і Мале Устя і далі автомобільна дорога Т2521 до районного центру смт Сосниця на правому березі;

З середини маршруту – міст через р. Десна у смт Макошино;

З другої частини маршруту – до сел Салтикова Дівиця, Ковчин, Авдіївка, далі на автодорогу Р67 до Чернігова

Назва та шифр МКК:

МКК Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

Шифр: 218-00-1Н012000

Адреса: 40007, м. Суми, вул. Серпнева, 14а

Телефон: 0542-33-11-85, 0542-33-52-37

ВІДОМОСТІ ПРО РАЙОН ПОХОДУ

Район походу р. Десна та р. Сейм в межах Чернігівської області. Маршрут пролягає територією Куліковського, Менського, Борзнянського, Бахмацького районів Чернігівської області.

Чернігівська область – область у північно-східній частині України. Межує на заході з Київською, на півночі – з Гомельською областю Республіки Білорусь і з Брянською областю Російської Федерації, на сході – з Сумською, на півдні – з Полтавською областями України.

Територія 31 865 км². Чернігівщина за площею посідає третє місце серед інших областей України.

Поверхня території області представляє собою хвилясту рівнину, пересічену долинами річок, ярами та балками. Крайня північна частина розташована на території Поліської низини, східна та північно-східна – на відрогах Середньоросійської височини, висоти якої місцями сягають понад 200 метрів над рівнем моря. Західна та південно-західна частини – давні тераси Дніпра та Десни, що піднімаються на 120-130 метрів над рівнем моря.

Область розташована в межах двох фізико-географічних зон – Полісся та Лісостепу. Клімат помірно-континентальний. Середні температури: влітку – від +20°C до +25°C; найвищі – у липні, серпні +33°C...+39°C. Осінні приморозки починаються в кінці вересня. Полісся є найбільш зволеним атмосферними опадами серед рівнинних територій України. В середньому за рік випадає 600-700 мм опадів.

Область розташована на півночі України, на лівому березі Дніпра, у межах Поліської низовини та лісостеповій зоні Придніпровської низовини. Лісами вкрито 20 % території. Територією області протікає 1200 річок загальною довжиною близько 8.5 тис. км. Найбільші річки – Дніпро, Десна з притоками Сейм, Остер, Снов, Убідь, на півдні – Удай. Клімат помірно континентальний. Середньорічні температури: січня -7°C, липня +19°C. Середньорічна кількість опадів 550-660 мм.

На Чернігівщині зосереджений значний туристичний потенціал. Сприятливі кліматичні умови, різноманітна флора і фауна, наявність 610 природних заповідних об'єктів роблять територію області привабливою для відпочинку. В області функціонують 13 санаторіїв і будинків відпочинку, численні профілакторії, бази відпочинку, дитячі табори, пляжі, лісопарки.

Понад 17 відсотків території області вкрито лісами. Серед лісових масивів переважають дубові, а на піщаних терасах рік – соснові. Степова рослинність представлена невеликою кількістю екземплярів. Тваринний світ дуже різноманітний: лосі, косулі, дикі кабани, вовки, лисиці, зайці, борсуки, куниці, білки, тхори та ін. 40 видів рослин та 80 видів тварин, які зустрічаються на території області, занесено до Червоної Книги України.

Річка Сейм протікає територією Курської області Російської Федерації, Сумської та Чернігівської областей України. Сейм бере початок на схилах Середньоруської височини. Долина Сейму в межах Сумської області

трапецієвидна, її ширина становить 10-12 км. Заплава асиметрична; майже на всій протяжності правий берег підвищений, крутий. Лівий – низький, подекуди заболочений. Ширина у середній та нижній течії становить 25-40 м, інколи перевищує 100 м. Похил річки 0,3 м/км. Головні притоки: Звань, Клевень, Локня (праві), Вир, Єзуч, Куколка (ліві). Довжина річки Сейм 718 км, площа басейну 229 тис. км². Ложе річки складається з рихлих наносних порід, є виходи глини, крейди та опоки. Живлення мішане. Найвищі рівні води спостерігаються в березні-квітні, найнижчі – в липні-жовтні, льодостав – з початку грудня до березня.

Річка Десна протікає територією Смоленської і Брянської областей Російської Федерації, Чернігівської і Київської областей України. Це ліва притока Дніпра. Довжина 1130 км (у межах України – 591 км), площа басейну 88,9 тис. км². Бере початок на Смоленській височині. Долина переважно трапецієвидна, широка; у верхній і частково середній частині – асиметрична, з низьким лівим і високим (до 35-40 м) правим берегом, нижче – береги пологі, піщані. Заплава заболочена, багато проток, стариць та озер. Річище Десни звивисте, завширшки до 450 м (пересічна ширина 200 м). Глибина річки 2-4 м (максимальна – 17 м). Похил річки 1 м/км. Десна має 18 правих (найбільші – Судость, Снов) і 13 лівих (основні – Сейм, Остер) приток. Живлення переважно снігове. Гідрологічний режим визначається весняною повінню і низькою літньою меженню. Амплітуда коливань рівнів води досягає 3-4 м. Пересічна витрата води 361 м³/с. Замерзає в грудні, скресає в березні.

Похід проходить густонаселеною територією з розвиненою сіткою шляхів сполучення.

Ступінь туристського освоєння району висока. Територією Сумської та Чернігівської областей можна проводити походи I категорії складності з пішохідного, водного, лижного та велосипедного туризму.

Відділення зв'язку, медичні заклади, магазини, адміністративні установи є лише у великих населених пунктах: м. Чернігів, м. Батурин, с. Ковчин, с. Боромики, с. Салтикова Дівица, с. Ушня, смт Макошино.

Підрозділів спеціалізованих аварійно-рятувальних загонів служб розшуку та надання допомоги туристам на території Чернігівської області немає.

Мобільний зв'язок є на всьому маршруті.

Регулярне транспортне сполучення пасажирського транспорту в районі подорожі: залізничний та автобусний. Залізничні станції: м. Чернігів, смт Макошино, м. Конотоп. Автобусне сполучення діє між районними центрами та селами цих районів.

Маршрут походу починається від м. Батурин Чернігівської області. До нього можна дістатися від м. Конотоп (Сумська обл.) рейсовим бо найнятим автобусом.

Станція Конотоп є вузловою на напрямку Київ – Москва. За 23 км на південь від Батурина – залізнична станція Бахмач.

Місто Батурин багате на історичні пам'ятки:

Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця».

Музей – Будинок Генерального судді В. Кочубея.

Музей археології.

Цитадель Батуринської фортеці.

Палацово-парковий ансамбль Кирила Розумовського.

Музей М.М. Миклухо-Маклая

Закінчуємо похід у м. Чернігів. Це одне з найдавніших міст України. Розташоване на річках Десна (прит. Дніпра) і Стрижень (прит. Десни, бас. Дніпра). Населення 296 тис. осіб (2011). Місто Чернігів – обласний центр Чернігівської області. Впродовж своєї історії він був одним з головних осередків політико-економічного та соціально-культурного життя українців.

Місто славиться своїми пам'ятками часів Київської Русі та Чернігівського князівства, а також Гетьманщини та козацького Чернігівського полку:

Спасо-Преображенський (Спаський) собор – одна з найстаріших збережених монументальних кам'яних будов України, головна споруда Чернігівського князівства; закладений у 1030-их роках.

Собор Бориса й Гліба або Борисоглібський собор – відома пам'ятка архітектури міста Чернігів домонгольської доби. У ХХ ст. проведено капітальну реконструкцію будівлі з метою повернення їй форм домонгольської доби.

Іллінська церква – православний храм ХІІ-ХVІІІ століть, що входить до ансамблю Троїцько-Іллінського монастиря у Чернігові. Церква розташована на схилі Болдиних гір. На сьогодні день Іллінська церква є єдиним уцілілим в Україні однефним храмом доби Київської Русі.

Успенський собор, побудований у ХІІ столітті.

Єлецький Успенський монастир – один із найдавніших монастирів в Україні. Архітектурний ансамбль монастиря розташований на підвищеному правому березі річки Десна, між давнім Чернігівським дитинцем (територія сучасного Валу) і Троїцько-Іллінським монастирем. Разом з пам'ятками архітектури, які там збереглися, він утворює історичну панораму Чернігова.

П'ятницька (св. Параскеви) церква побудована в кін. ХІІ – на початку ХІІІ ст. У 1941 року церкву було зруйновано. Реставрована у 1962 році за проектом П.Д. Барановського.

Чорна могила – давньоруська могила в Чернігові з Х ст.; за переказами, місце поховання легендарного князя Чорного, засновника Чернігова. Висота 11 м, обвід 125 м. У давнину він був оточений ровом завширшки близько 7 м.

Чернігівські театри та концертні зали:

Обласний академічний український музично-драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка, адреса: пр. Миру, 23;

Обласний дитячий (ляльковий) театр ім. О.П. Довженка, адреса: пр. Перемоги, 135;

Обласний молодіжний театр, адреса: вул. Родимцева, 4;

Чернігівський обласний філармонійний центр фестивалів та концертних програм, адреса: пр. Миру, 15.

Чернігів славиться своїми музеями:

Чернігівський обласний історичний музей імені В.В. Тарновського, адреса: вул. Горького, 4;

Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник М. Коцюбинського, адреса: вул. Коцюбинського, 3;

Чернігівський обласний художній музей, адреса: вул. Горького, 6;

Чернігівський державний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній», адреса: вул. Преображенська, 1.

Можна оглянути:

Чернігівський колегіум або Чернігівську колегію – один із найстаріших загальноосвітніх навчальних закладів в Україні.

Будинок полкової канцелярії – один із небагатьох зразків житлової архітектури України кінця XVII ст. Споруджений на території колишнього дитинця, з південного боку міського майдану. Цей будинок належав чернігівському полковнику Я. Лизогубу. Після першої реставрації в 1954 році будинок став складовою Чернігівського історико-культурного заповідника.

Дитинець (Вал) – найдавніша та первісна частина міста Чернігова. Після ліквідації Чернігівської фортеці в XIX столітті на цьому місці було побудовано бульвар, який з тих пір став улюбленим місцем відпочинку городян і гостей міста. Але назва залишилася стара – Вал. Оборонний вал над річкою було перетворено в паркову зону, були встановлені пам'ятники Т. Шевченку та О. Пушкіну. На валу розміщені 12 чавунних гармат XVII століття, які вважаються візитною карткою міста. Місце розташування: вул. Преображенська.

ОГЛЯДОВА КАРТА РАЙОНУ ПОХОДУ

Масштаб 1:1500000

Умовні позначки	
	Шлях під'їзду автомобільним транспортом (від Києва)
	Шлях від'їзду залізничним транспортом (від Києва)
	Місце початку походу
	Місце завершення походу
	Маршрут поход
	Шлях від'їзду автомобільним транспортом (до Києва)

ГРАФІК РУХУ

День в дорозі	Дата	Ділянка маршруту	Пройдений шлях (км)	Чистий ходовий час (год.)	Час виходу на маршрут	Час зупинки на ночівлю	Погодні умови	Характеристика маршруту, перешкоди	Примітки (краєзнавчі об'єкти, днювання тощо)
1	12.07	м. Батурич					удень +22°C уночі +18°C дощ	Русло широке, до 80 м, течія відчувається по всій ширині. Лівий берег високий, забудований. Правий, низький, зарослий верболозом. Зручних виходів мало. Мілини по всій ширині русла.	Екскурсія містом
2	13.07	м. Батурич – с. Кнути	28	5.00	9.00	18.00	удень +22°C уночі +16°C с гроза	Сейм досить широкий (80-100 метрів), але мілкий. Поворотів майже немає, течія відчутно зростає на мілинах. У руслі багато затоплених дерев.	
3	14.07	с. Кнути – с. Мале Устя	9	1.30	9.00	11.00	удень +23°C уночі +16°C, сонячно	Десна шириною 100-150 м, течія сильна, в руслі багато затоплених дерев. Русло створює дуже протяжні, плавні повороти з широкими піщаними косами, що утворюють мілини. Береги низькі, вкриті луками.	Екскурсія до смт Сосниця у Сосницький літературно-меморіальний музей Олександра Довженка
4	15.07	с. Мале Устя – с. Куковичи	28	5.20	9.00	18.00	удень +21°C уночі +14°C хмарно, вітряно, дощ	Річка шириною 100-150 м, течія сильна, в руслі багато затоплених дерев. За мостом річка розширюється до 200 м і більше, течія досить сильна. Русло створює дуже протяжні, плавні повороти з широкими піщаними косами, що утворюють мілини. Береги низькі, вкриті луками. Робимо проводку через мілини біля с. Куковичи	

5	16.07	с. Куковичи – с. Кладьківка	29	5.30	9.00	17.00	удень +24°C уночі +17°C Дощ	Ширина русла 100-150 метрів, повороти плавні і дуже затяжні. Береги вкриті переважно лучною рослинністю. Лише на косах – зарості верби. Після с. Ушня характер рослинності на берегах змінюється. Стає дедалі більше дерев, особливо по правому берегу.	
6	17.07	Днювання удень +22°C уночі +12°C Дощ							
7	18.07	с. Кладьківка – с. Авдіївка	30	5.30	9.00	18.00	удень +25°C уночі +15°C сонячно	Після с. Кладьківки русло Десни має невелику кількість поворотів і ще більше розширюється. Русло широке, але мілке. Рівень води настільки низький, що мілини місцями піднялися над водою, утворюючи острови. Обходити їх треба під обривистими берегами, куди йде основна. течія Робимо проводку через мілини поблизу с. Ковчин	
8.	19.07	с. Авдіївка – р. Снов	23	4	9.00	16.00	удень +21°C уночі +14°C	Ширина русла 100-150 метрів, повороти плавні і дуже затяжні. Береги вкриті переважно лучною рослинністю. Лише на косах – зарості верби	
9.	20.07	р. Снов – м. Чернігів	18	3	9.00	13.00	удень +25°C уночі +14°C	Після впадіння р. Снов русло Десни стає більш прямим, поворотів не багато, а ті що є, мають невеликий градус. Береги низькі, відкриті. Дерев майже немає	Екскурсія містом Чернігів
Усього:			165						

ТЕХНІЧНИЙ ОПИС МАРШРУТУ

День перший
12 липня 2019 року
м. Батурин

Погодні умови: +23°C вдень, +18°C вночі, дощ

Місто Батурин у екскурсійному плані досить цікаве, багате на історичні пам'ятки. Тому часу на екскурсію не шкодували (фото 1-4). Відвідавши найцікавіші краєзнавчі об'єкти повертаємося у табір (фото 5). Поряд піщаний пляж. Сейм мілкий, течія сильна. Напроти пляжу піщаний острів. (фото 6). Під'їзд зручний, вода у місцевих зі свердловини, дров мало.

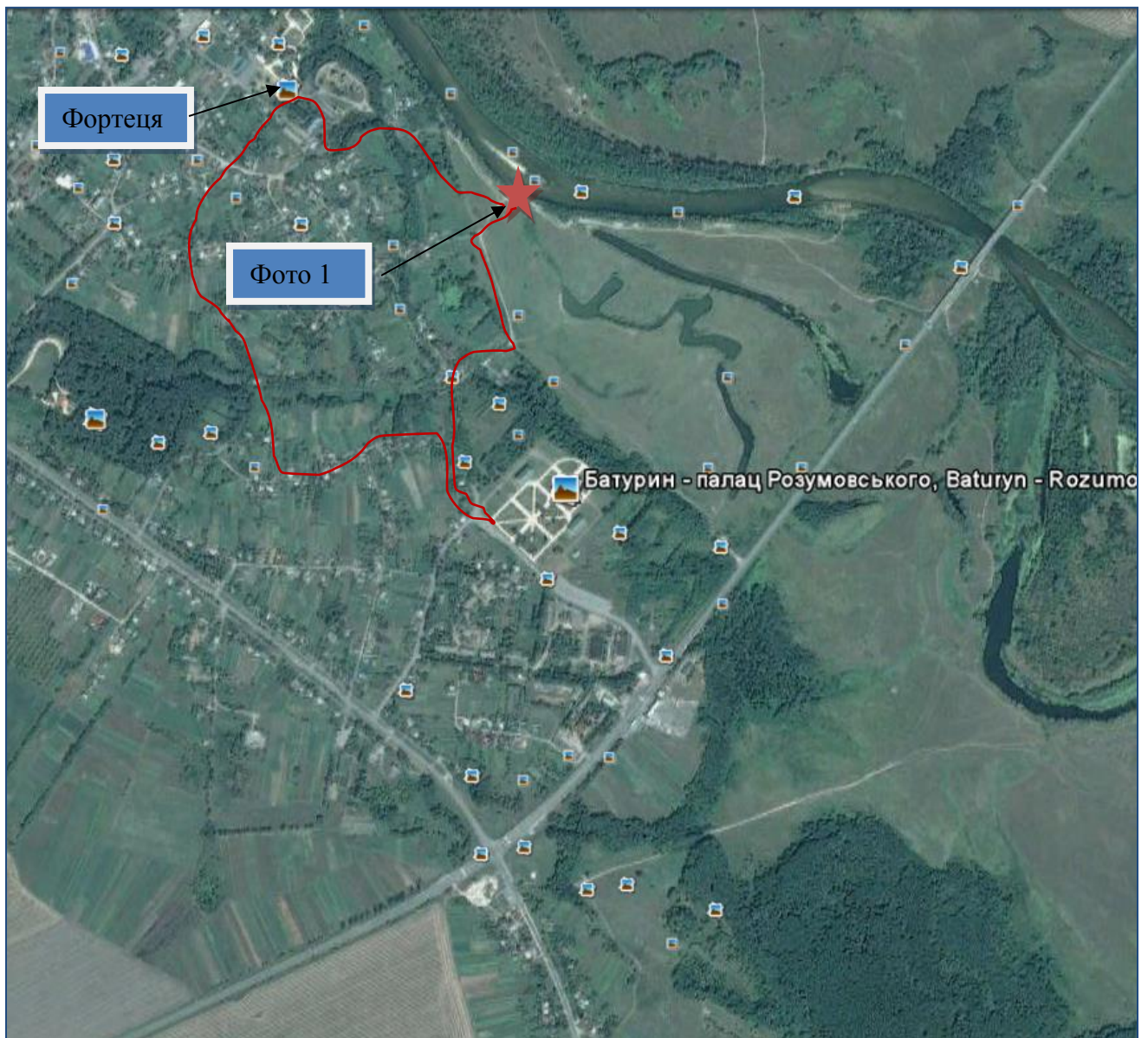

Фото з супутника м. Батурин

Місце стоянки

Маршрут екскурсії

Далі на фото використовуються такі умовні позначки:

напрямок течії

Фото 1. Сейм з оглядового майданчику Батуринської фортеці

Фото 2. Музей М.М. Миклухо-Маклая

Фото 3. Батуринська фортеця

Фото 4. Екскурсія містом

Фото 5. Місце першої ночівлі

Фото 6. Сейм, вигляд з місця стоянки

**День другий
13 липня 2019 року
м. Батурин – с. Кнути**

Ходовий час 5 год.

Пройдено 28 км

Погодні умови: +22°C вдень, +16°C вночі. Сонячно

Вихід о 9 годині

Стали на ночівлю о 18 годині

О 9 ранку, зібравши речі, починаємо свою подорож. Десна тече під високим лівим берегом, який щільно забудований. Провеслувавши 1 км, бачимо міський пляж (стоянка платна) (фото 7), лівий берег укріплений хвилерізами (фото 8), а ще через 3 км (1 год.) виходимо за межі міста.

Фото 7. Міський пляж

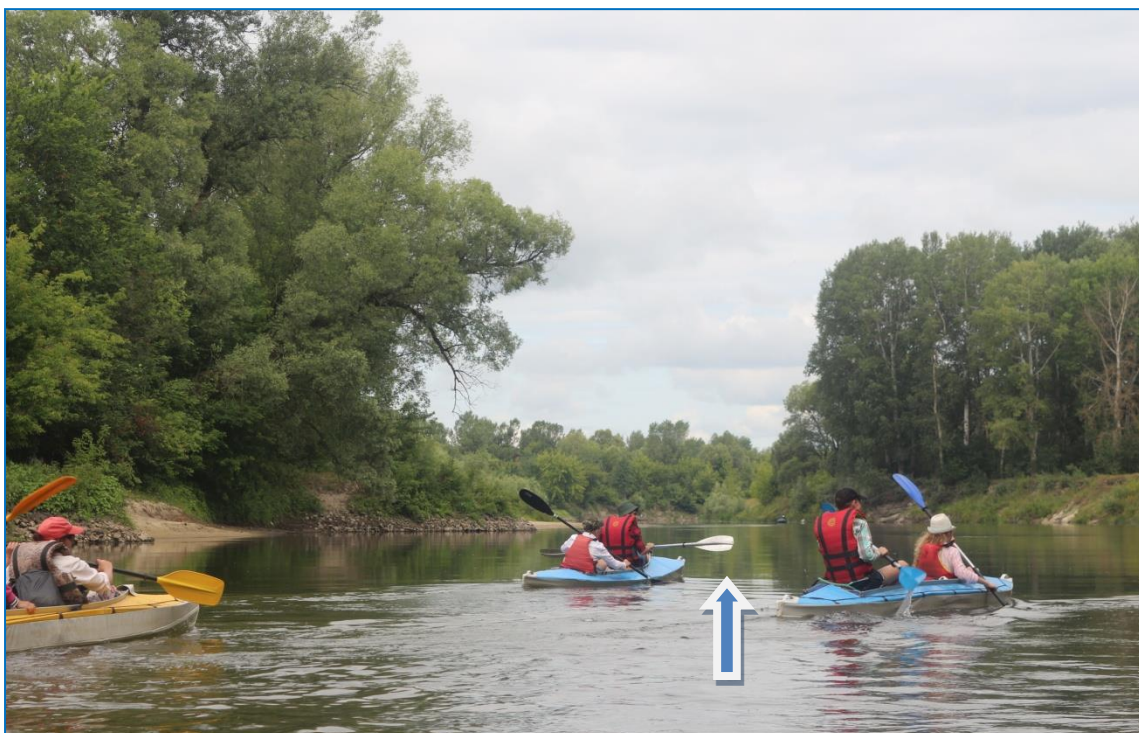

Фото 8. Берегозахисні споруди

Сейм широкий, 40-50 метрів, мілкий, течія – сильна, що прискорює наш рух. У руслі трапляються підтоплені дерева та мілини. Провеслувавши 40 хв. (5 км) минаємо с. Обмачев (фото 9), а ще через 2 км (20 хв.) бачимо бетонні опори недобудованого моста та дерев'яний міст (фото 10).

Фото 9. Сейм біля с. Обмачев

Фото 10. Дерев'яний міст

Пройшовши ще 8 км (1,5 год.), бачимо дерев'яний міст у с. Кербутовка (фото 11). На карті ця переправа не позначена. А от від позначеної на карті у с. Малі Млини поромної переправи залишилися тільки залишки пристані (фото 13).

Фото 11. Міст у селі Кербутовка

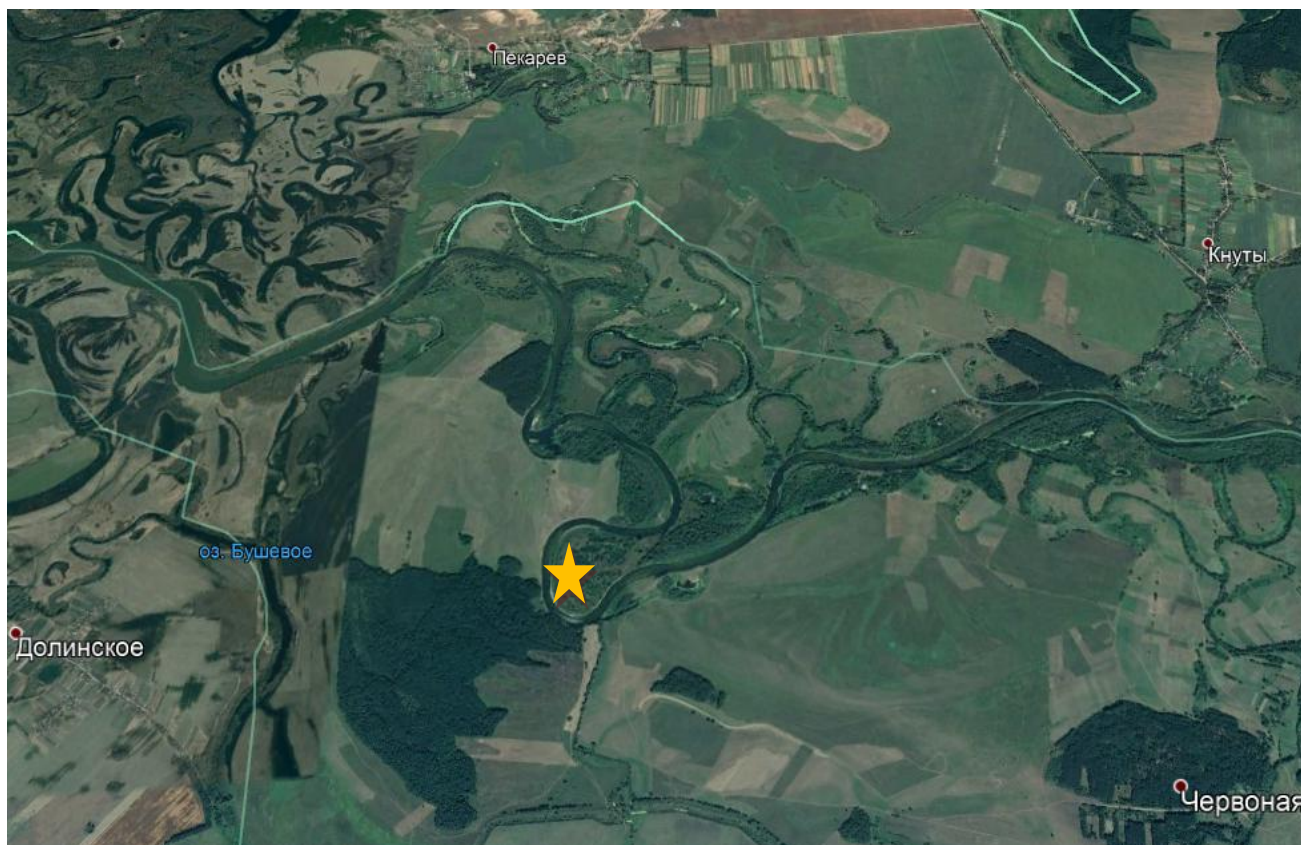

Фото 12. Залишки паромної переправи у с. Нові Млини

Русло меандрує на поворотах утворює піщані коси. Мілини з сильною течією чергуються з глибокими ділянками та майже стоячою водою. Провеслувавши 1,5 год. (9 км), стаємо на ночівлю. Правий берег піщана коса, місця для наметів та дров достатньо (фото 13). Населених пунктів поблизу немає.

Фото 13. Місце другої ночівлі

День третій
14 липня 2019 року
с. Кнути – с. Мале Устя

Ходовий час 1 год. 30 хв.

Пройдено 9 км

Погодні умови: +23°C вдень, +16°C вночі. Сонячно

Вихід о 9 годині

Стали об 11 годині

Добре відпочивши, рушаємо далі. Русло Сейму звивисте, багато мілин та підтоплених дерев. Течія сильна, особливо на мілинах (фото 14). Провеслувавши від місця ночівлі 6 км (1 год.), бачимо місце впадіння р. Сейм в р. Десна (фото 15).

Фото 14. Мілини та колоди у руслі

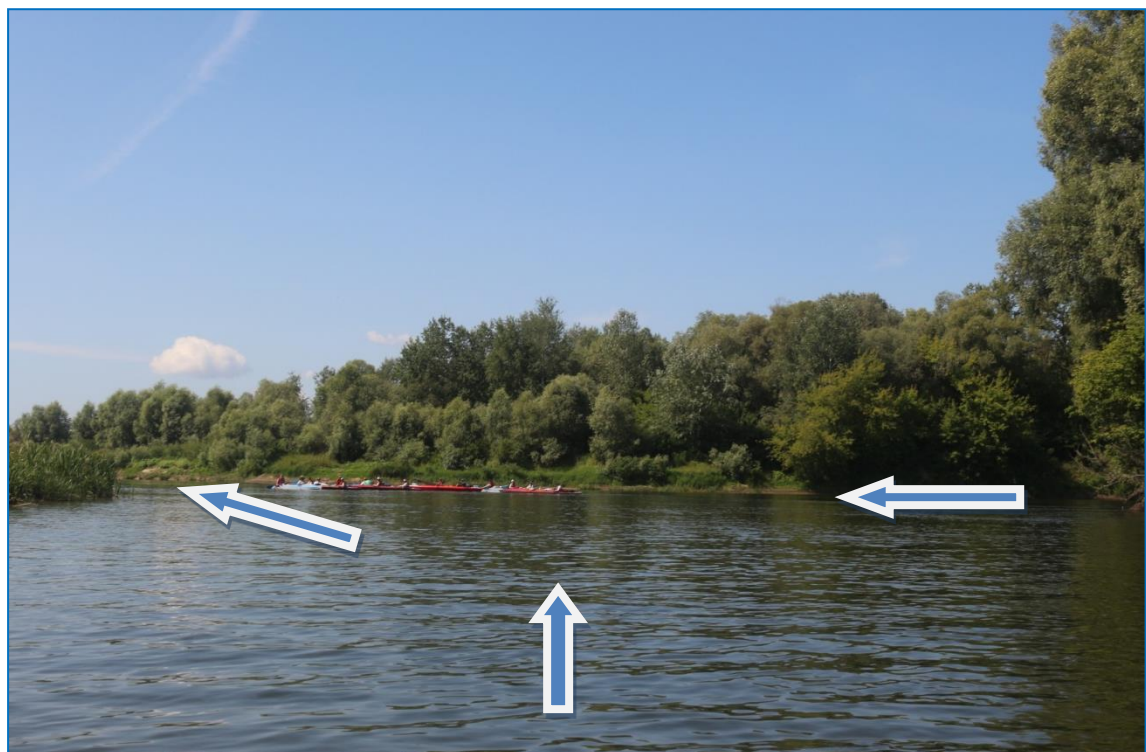

Фото 15. Впадіння Сейму в р. Десна

Ширина р. Десна 100-150 м, течія сильна, в руслі багато затоплених дерев. Через 2 км на правому березі бачимо берегозахисні споруди, а за ними околиці с. Мале Устя (фото 16, 17), а ще через 1 км (30 хв. разом), вийшовши за межі села, стаємо табором.

Фото 16. Берегозахисні споруди

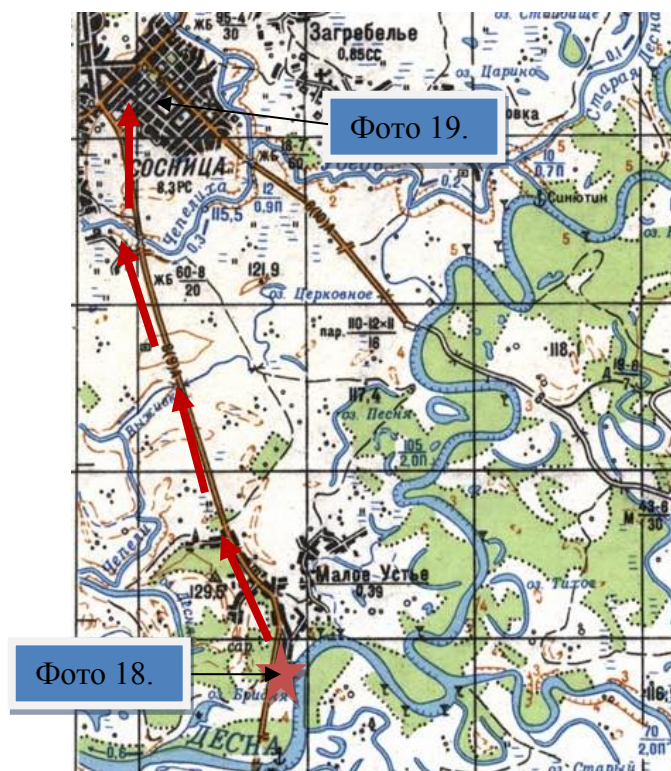

Фото 17. с. Мале Устя

Розташувалися на досить зручній галявині. Місця для наметів та дров достатньо. Берег обривчастий, високий, тому байдарки та намети розташували поряд на піщаній косі (фото 18). На сьогодні у нас запланована екскурсія до музею видатного кінорежисера Олександра Довженка, що знаходиться у селі Сосниця. Від табору до музею 8 км (1,5 год.).

Фото 18. Місце третьої ночівлі та маршрут екскурсії

На екскурсію витратили, разом з дорогою, 3 години (фото 19, 20).

Фото 19, 20. Екскурсія до Сосницького літературно-меморіального музею Олександра Довженка

День четвертий
15 липня 2019 року
с. Мале Устя – с. Куковичи

Ходовий час 5 год. 20 хв.

Пройдено 28 км

Погодні умови: +21°C вдень, +14°C вночі. Хмарно, дощ

Вихід о 9 годині

Стали на ночівлю о 18 годині

Стаємо на воду о дев'ятій ранку. Обійшовши велику піщану косу, бачимо автомобільний міст (фото 21). Веслуємо від мосту 5 км (1 год.) і бачимо гирло правої притоки р. Убедь (фото 22).

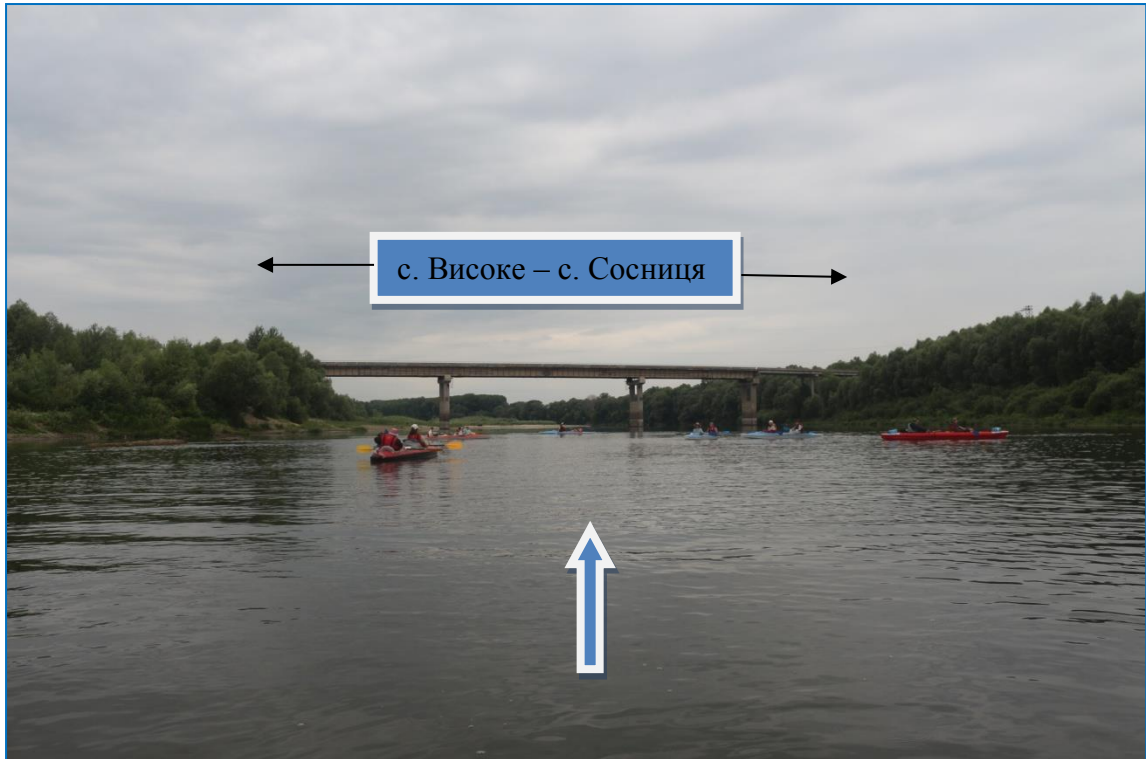

Фото 21. Автомобільний міст

Фото 22. Права притока р. Убедь

Десна розширюється до 200 м, течія досить сильна. Русло створює дуже протяжні плавні повороти з широкими піщаними косами з одного берега, та обривами з другого. Пішов досить рясний дощ (фото 23). Щоб не замерзнути налягли на весла і через 2 год. (10 км) минаємо поромну переправу (фото 24).

Фото 23. Типовий вигляд русла

Фото 24. Паромна переправа

На нашу радість дощ закінчився. Пройшовши 3 км (20 хв.), бачимо залізничний міст у смт Макошино (фото 25). Поповнюємо запаси питної води. Є продовольчий магазин. На виході з села минаємо ще одну поромну переправу (фото 26).

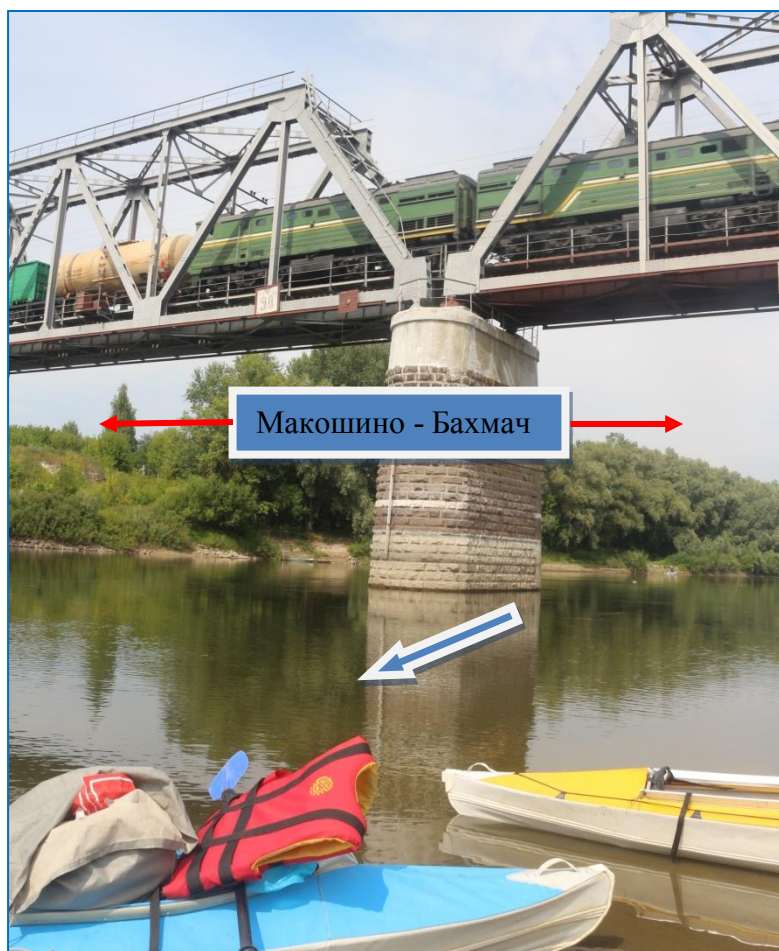

Фото 25. Залізничний міст у селі Макошино

Фото 26. Поромна переправа за смт Макошино

Фото 27. Поромна переправа біля с. Куковичи

Далі, як і раніше, річка тече відкритою місцевістю. Береги низькі, вкриті луками, на яких йде активний сінокіс. Через 10 км (2 год.) після зупинки проходимо пором біля с. Куковичи (фото 27). За межами села Десна міліє по всій ширині русла. Не знайшовши проходу з достатньою глибиною, робимо проводку (приблизно 300-400 м) (фото 28).

Фото 28. Проводка байдарок через мілини

Пройшовши мілини, стаємо на ночівлю. Правий берег, велика піщана коса, дров та місця для наметів достатньо (фото 29).

Фото 29. Місце четвертої ночівлі

День п'ятий
16 липня 2019 року
с. Куковичи – с. Кладьківка

Ходовий час 5 год. 30 хв.

Пройдено 29 км

Погодні умови: +24°C вдень, +17°C вночі. Перемінна хмарність.

Вихід о 9 годині

Стали на ночівлю о 17 годині

Добре відпочивши, рухаємося далі. Характеристики русла зберігаються майже без змін: ширина 100-150 метрів, повороти плавні й дуже затяжні. Береги вкриті переважно лучною рослинністю, лише на косах – зарості верби (фото 30). Пройшовши 6 км, бачимо околиці с. Максаки, а ще через 2 км (1,5 год.) – понтонний міст (фото 31).

Фото 30. Вигляд русла

Фото 31. Обнос понтонного мосту

Провеслувавши 9 км (1,5 год.), минаємо с. Ушня (фото 32). Позначена на карті поромна переправа відсутня. Замість неї височіє вежа мобільного зв'язку, біля якої є продовольча лавка. Далі Десна починає петляти по широкій заплаві. Інколи змінюючи напрямок більш ніж на 100 градусів. Обривчасті береги чергуються з довгими піщаними пляжами (фото 33).

Фото 32. Вежа мобільного зв'язку у селі Ушня

Фото 33. Вигляд русла на цій ділянці

Піднявся досить сильний вітер. Це суттєво загальмувало швидкість руху. Проходимо біля с. Воловиця. Ця ділянка цікава тим, що Десна, спрямивши русло, відрізала велику петлю, позначену на карті. На місцевості це місце ледь проглядає (фото 34). Нинішній вигляд русла у порівнянні з картою надаємо нижче.

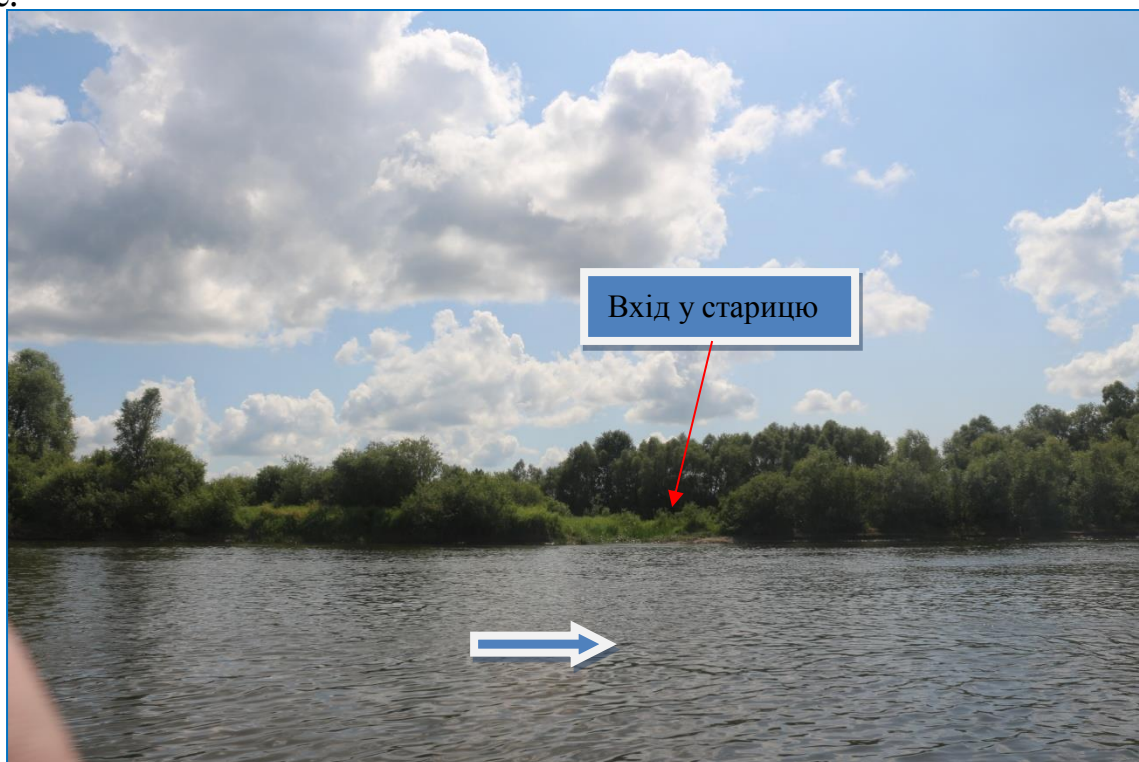

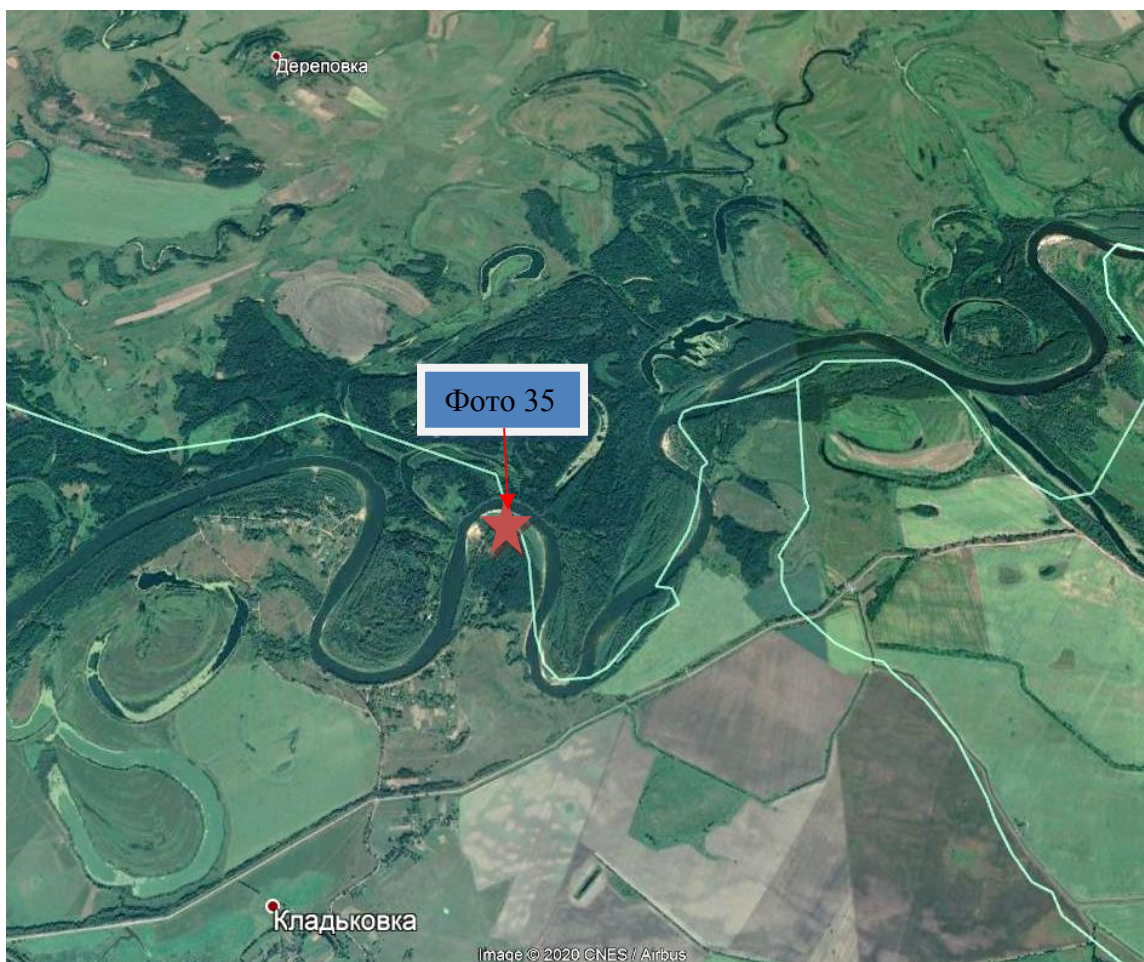
Фото 34. Стариця біля с. Воловиця

Пройшовши від с. Ушня 12 км (2,5 год.), в районі с. Кладьківка стаємо на ночівлю. Великий піщаний пляж на лівому березі (фото 35). Місце досить зручне для стоянки.

Фото 35. Місце ночівлі та днювання

День шостий
17 липня 2019 року
Днювання

Погодні умови: +23°C вдень, +12°C вночі. Перемінна хмарність, вітряно

Днювання використали на відпочинок (фото 35) та красзнавчі дослідження. Напередодні нам пощастило зустріти одного з найцікавіших представників орнітологічної фауни України (та й світу) орлана – білохвоста, та ще й під час охоти, точніше сказати рибалки (фото 36). Ця зустріч стимулювала учасників походу познайомитися з іншими представниками фауни р. Десна.

Фото 35. На відпочинку головне – смачно поїсти

Фото 36. Орлан-білохвіст на рибалці

Майже на кожній піщаній косі, на якій ми висаджувалися, ми знаходили кучі мушлі: двостулкових молюсків, беззубок. Не стало винятком і місце нашого днювання. Це дало можливість ближче познайомитись з життям річкового ссавця – видрою (фото 37, 38).

Фото 37, 38. «Їдальня» видри та її сліди на піску

День сьомий
18 липня 2019 року
с. Кладьківка – с. Авдіївка

Ходовий час 5 год. 30 хв.

Пройдено 30 км

Погодні умови: +25°C вдень, +15°C вночі. Хмарно, вітер ввечері дощ

Вихід о 9 годині

Стали на ночівлю о 18 годині

Добре відпочивши та радіючи відсутності дощу, рухаємося далі. Русло робить дуже затяжні повороти, змінюючи напрямок до 120°. На поворотах утворюються піщані коси. Провеслувавши 5 км (40 хв.), бачимо будівлі хутору Кладьківка (фото 39). А ще через 1,5 години (8 км) – залишки поромної переправи біля с. Хібалівка (фото 40).

Фото 39. Будівлі хутору Кладьківка

Фото 40. Залишки поромної переправи

Далі русло Десни спрямляється та розширюється, утворюючи багатокілометрові прямі з сильною течією та мілинами. Берега низькі, тому населені пункти знаходяться від річки досить далеко (фото 41). Пройшовши 7 км (1 год.), бачимо поромну переправу перед с. Салтикова Дівиця (фото 42). На карті вона позначена після села.

Фото 41. Кілометрові прямі з сильною течією

Фото 42. Поромна переправа

Фото 43. Плѣж с. Салтикова Дѣвиця

Провеслувавши від порому 3 км (30 хв.) у супроводженні сильного зустрічного вітра, на пляжі с. Салтикова Дѣвиця робимо зупинку на обід. Є продовольчий магазин. Поповнюємо запаси питної води (фото 43). Відпочивши, рушаємо далі. Десна зовсім міліє. Місцями дно виходить на поверхню, утворюючи пласкі острови. Доводиться робити проводку (фото 44). І це ще нещодавню суднохідна річка !!!

Фото 44. Робимо проводку

Пройшовши у прямому смислі цього слова 5 км (1 год.), бачимо причал біля с. Ковчин (фото 45). А ще через 5 км (40 хв.) минаємо залишки причалу у с. Авдіївка. Зберігся навіть знак якірної стоянки (фото 46).

Фото 45. Причал є, а порому нема

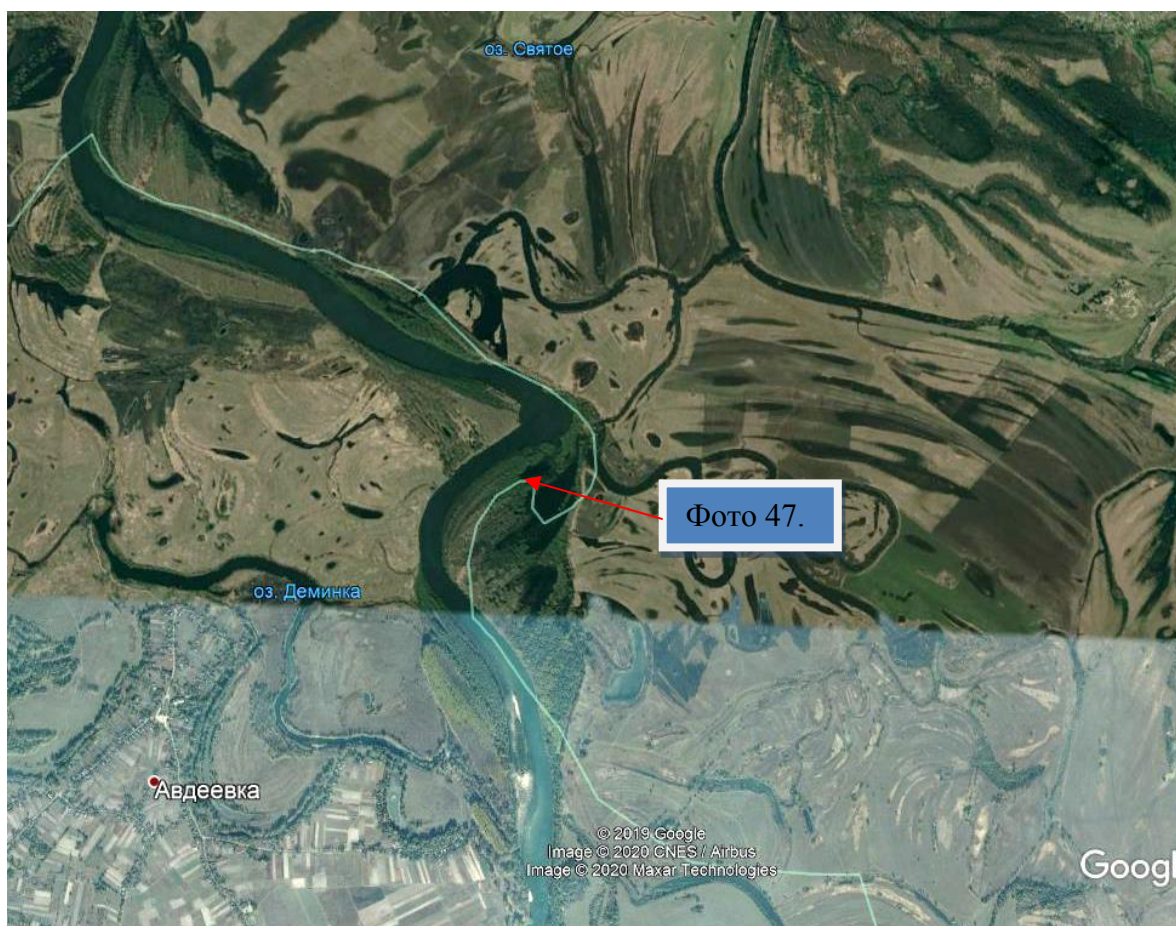

Фото 46. Залишки причалу у с. Авдіївка

Пройшовши ще 3 км (10 хв.), стаємо на ночівлю. Лівий берег, піщана коса, є столик, місця для наметів достатньо. Єдиний недолік – мало дров (фото 47).

Фото 47. Місце ночівлі

День восьмий
19 липня 2019 року
с. Авдіївка – р. Снов

Ходовий час 4 год.

Пройдено 23 км

Погодні умови: +21°C вдень., +14°C вночі.

Хмарно, сильний вітер, дощ

Вихід о 9 годині

Стали на ночівлю о 16 годині

Добре відпочивши, рушаємо далі. Десна на цій ділянці дуже звивиста, сильна течія на поворотах підмиває береги та утворює коси (фото 48). Провеслувавши 13 км (2 год.), з правого берега бачимо будівлі с. Боромики (фото 49).

Фото 48. Русло сильно меандрує

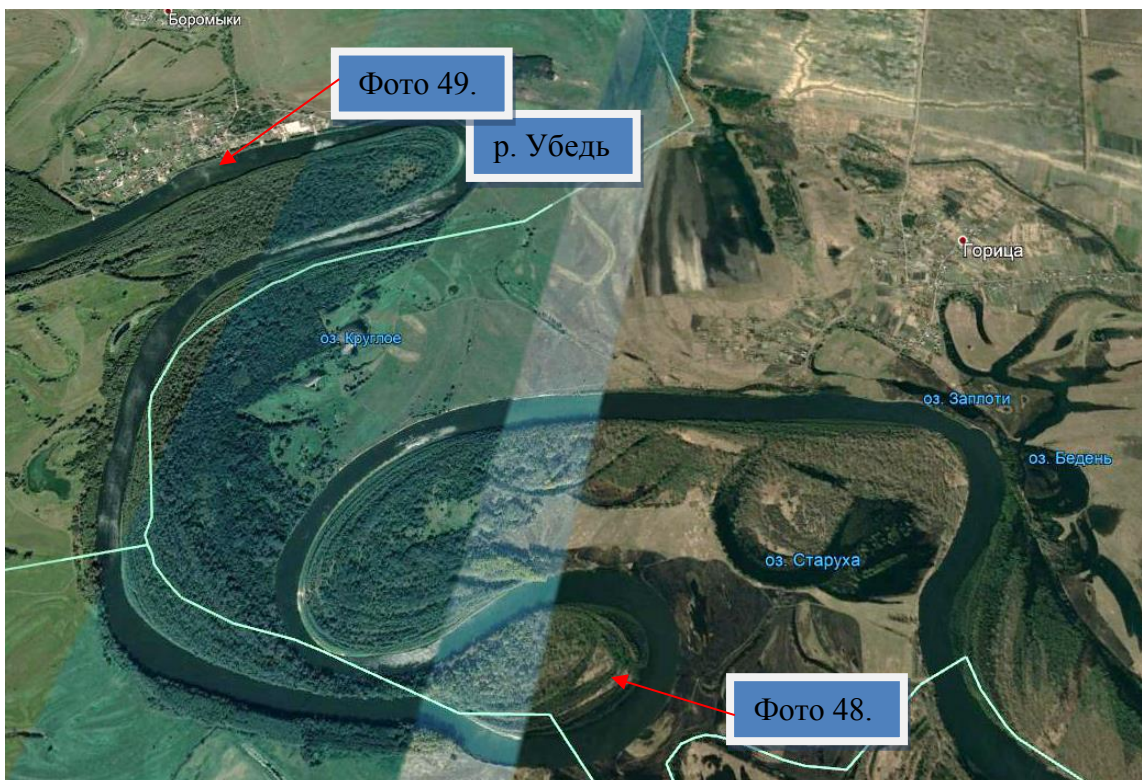

Фото 49. Пристань у с. Боромики

Хмарилося ще з ранку. Піднявся сильний вітер, який приніс дощ (фото 50). Змушені були зробити зупинку та перечекати негоду (фото 51).

Фото 50. Задощило

Фото 51. Чекаємо сонечка

Перечекавши негоду (приблизно годину), рухаємося далі. Сильний поривчастий вітер дуже ускладнює рух. Десна місцями сильно міліє. У руслі багато підтоплених дерев. Щоб уникнути волока, фарватер шукали по всій ширині русла (фото 52).

Фото 52. Шукаємо прохід серед мілин

Пройшовши 10 км (2 год.), бачимо впадіння правої притоки р. Снов (фото 53). Небо знову почало хмаритися, тому на першому зручному місці стали на ночівлю. Лівий берег, піщаний пляж, місця для наметів та дров достатньо (фото 54, 55).

Фото 53. Права притока р. Снов

Фото 54. Місце ночівлі

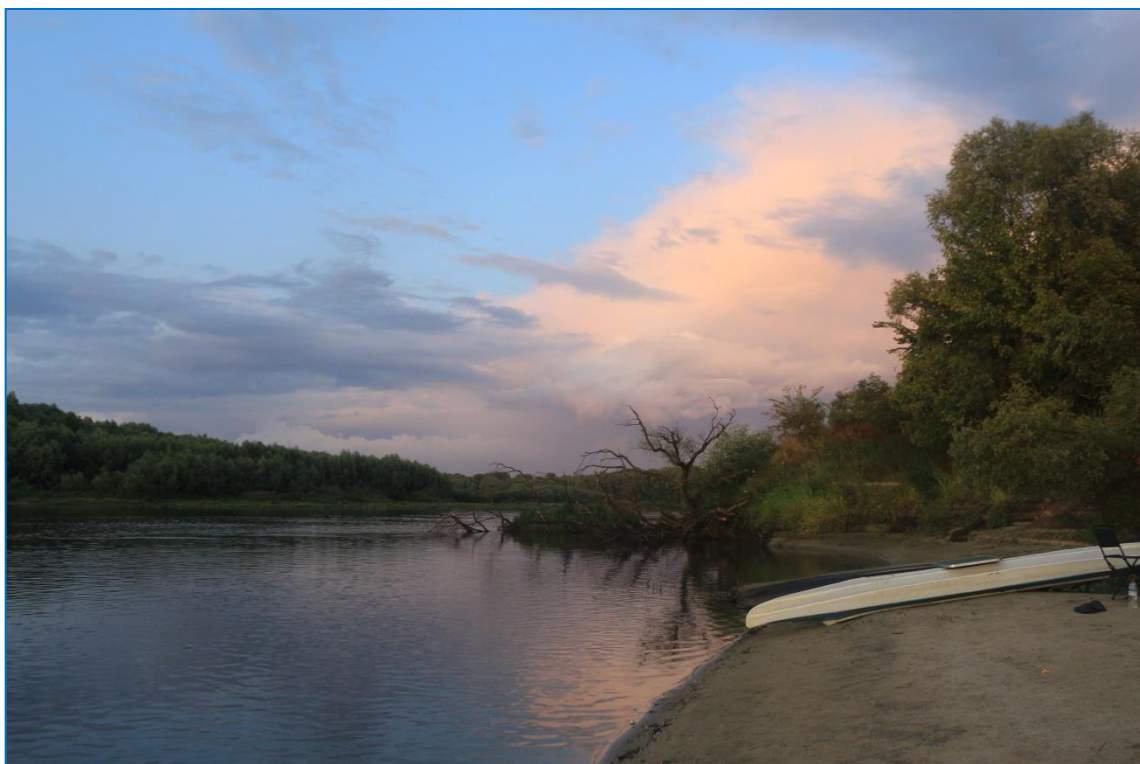
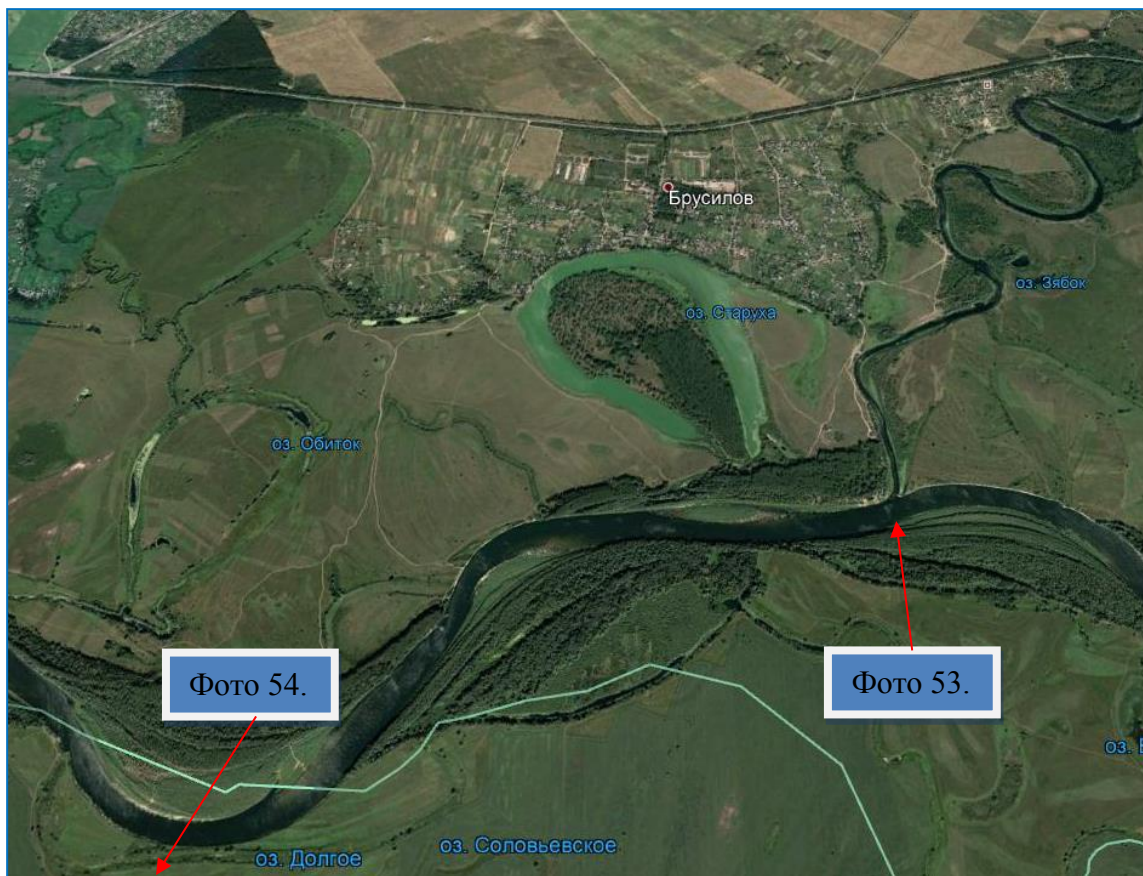

Фото 55. Небо обіцяє цікаві природні явища,
а у нас місця у першому ряду!

День дев'ятий
20 липня 2019 року
р. Снов – м. Чернігів

Ходовий час 3 год..
Погодні умови: +25°C вдень., +14°C вночі.
Вихід о 9 годині

Пройдено 18 км
Сонячно, сильний вітер
Стали на ночівлю о 13 годині

Швидко зібравшись, починаємо останній ходовий день. Десна продовжує досить сильно петляти, утворюючи на поворотах великі піщані коси, та підмиваючи береги (фото 56). Русло місцями мілке, захащене колодами та кущами (фото 57).

Фото 56. Типовий вигляд русла

Фото 57. Знов шукаємо фарватер серед мілин

Сильний зустрічний вітер дуже ускладнює нам рух (фото 58). Провеслувавши 12 км (2 год.), проходимо під високовольтною лінією (фото 59). Заплава Десни у цій місцевості досить широка, тому населених пунктів з води не видно.

Фото 58. Веслуємо проти вітру

Фото 59. Проходимо під ЛЕП

Провеслувавши проти сильного вітру ще 6 км (1 год.), бачимо на правому березі кінцевий пункт нашої подорожі – м. Чернігів (фото 60). Виходимо на східній околиці міста (р-н Бобровиця). Сушимо та складаємо байдарки (фото 61). Транспорт за нами прийде тільки завтра, тому ставимо табір (фото 62) та йдемо на екскурсію у місто (фото 63, 64).

Фото 60. Фініш активної частини походу

Фото 61. Сушимо та складаємо байдарки

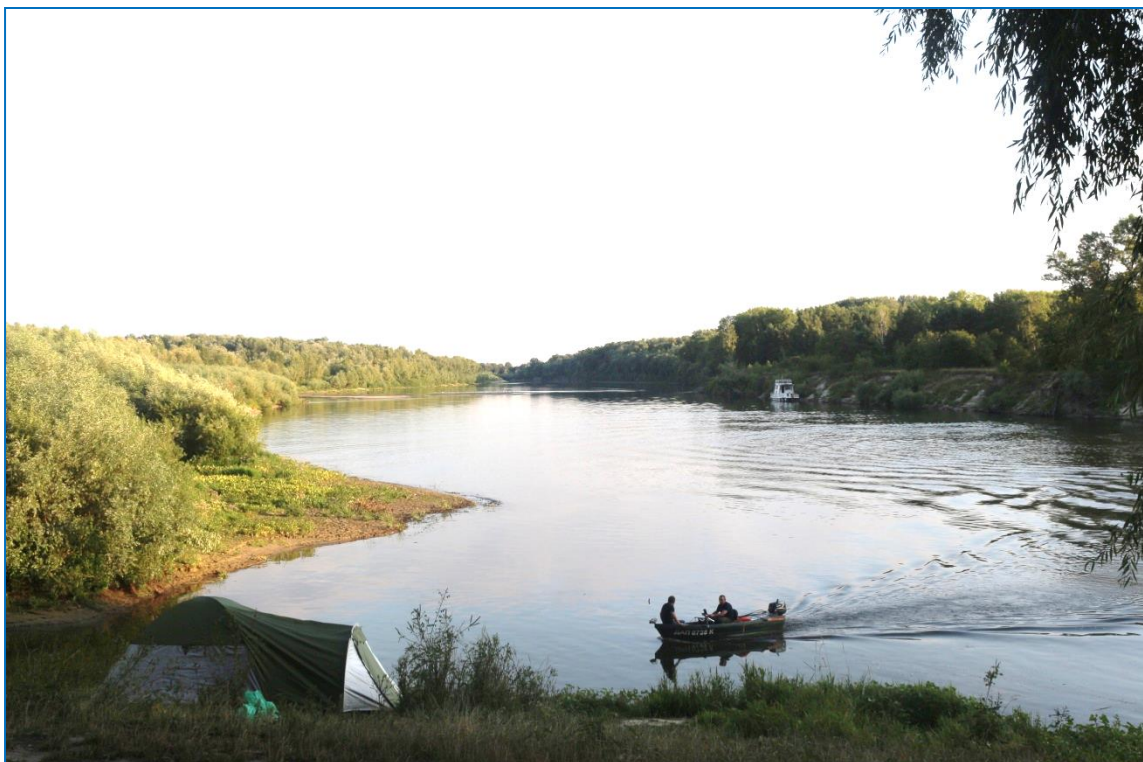
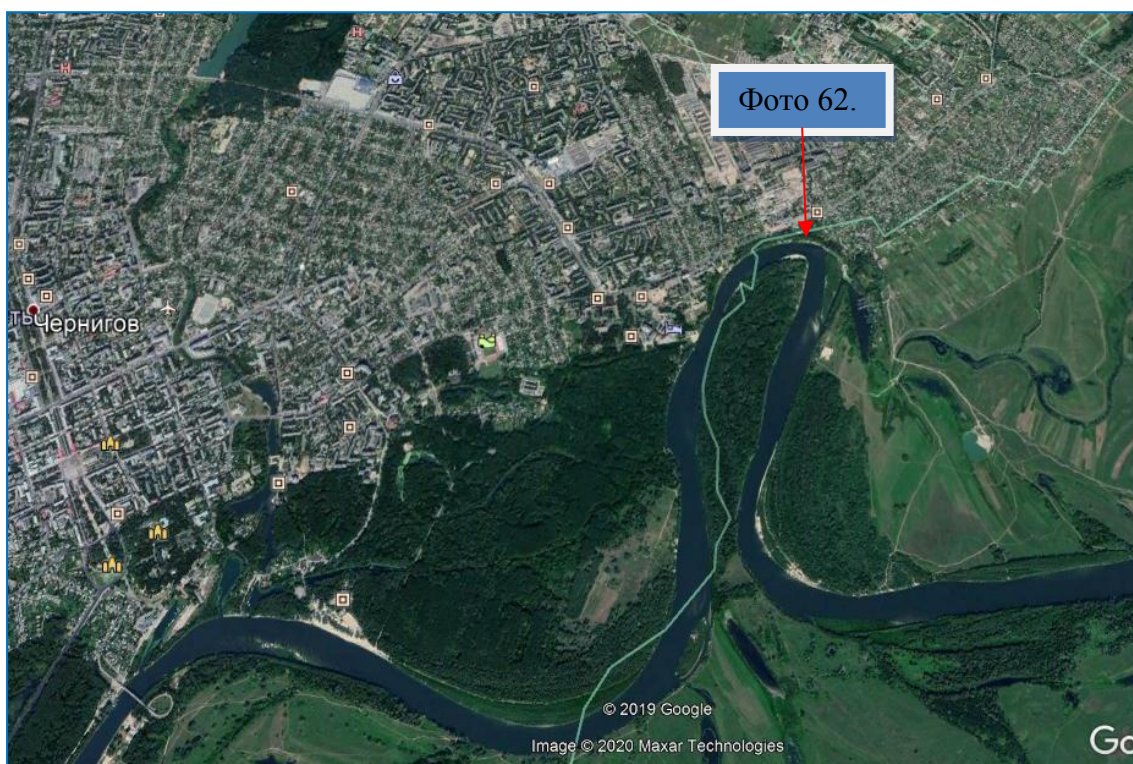

Фото 62. Місце останньої ночівлі

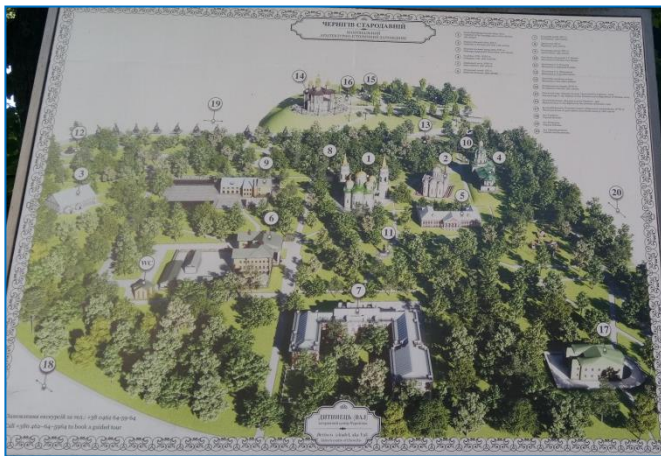

Фото 63, 64. Експерсія містом

ОПИС КРАЄЗНАВЧОЇ ТА СУСПІЛЬНО-КОРИСНОЇ РОБОТИ НА МАРШРУТІ

Підводячи підсумки похода, учасники зібрали інформацію про представників фауни, які зустрілися нам під час подорожі. Зібраний матеріал у вигляді повідомлень надається нижче у додатку 2.

Баклан великий
Phalacrocorax Carbo

Орлан - білохвіст
Haliaeetus Albicilla

Велика біла чапля
Ardea alba

Видра звичайна
Lutra Lutra

Ще однією темою краєзнавчого дослідження під час походу було обрано «Перлини історії України». Готуючись до походу, гуртківці виконували завдання підготувати повідомлення про історичні місця, повз яких проходитиме нитка маршруту (додаток 2), насамперед це Батурин і Чернігів.

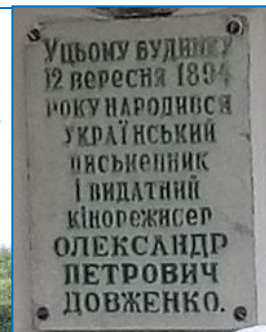
Під час походу було проведено екскурсії до Батуринської фортеці, палацово-паркового комплексу К. Розумовського, музею М.М. Миклухо - Маклая у Батурині, Сосницького літературно-меморіального музею Олександра Довженка, краєзнавчого музею у с. Салтикова Дівиця та історичними місцями Чернігова.

Козацька церква в Батуринській фортеці

Батуринська фортеця

Сосницький літературно-меморіальний музей Олександра Довженка

Екскурсія до музею
с. Салтикова Дівиця

Екскурсія містом Чернігів

ПІДСУМКИ. ВИСНОВКИ. РЕКОМЕНДАЦІЇ

Упродовж декількох років за довгостроковим освітнім проектом «Річки Сумщини» туристами області в період літніх канікул проводилися ступеневі та категорійні походи по річках, що протікають територією Сумської області (Псел, Ворскла, Вир, Клевень, Сейм, Десна, Сула). Маршрути, прокладені по цих річках, відповідають вимогам до походів першої категорії складності. При цьому до них легко дістатися залізничним транспортом за невеликі кошти.

Походи по річці Сейм традиційно починали від кордону з Росією, а закінчували на з/ст. Сейм. У цьому році ми вирішили пройти пониззя зразу двох найбільших у Сумській області річок – Сейм і Десна. Те, що Десна протікає майже через всю Чернігівську область, надало нам можливість докладніше ознайомитись з місцевістю сусідньої області.

Проходження маршруту характеризується наступним:

- до місця проведення подорожі легко дістатися залізничним транспортом;
- проходження в одному поході двох великих річок дає можливість порівняти їх гідрографію, рослинний і тваринний світ;
- унікальність долин цих річок полягає в тому, що на них немає гідротехнічних споруд, а це досить рідкісне для України явище.

Використовувалися двомісні байдарки «Неріс».

У руслі річки знаходиться багато підтоплених дерев, тому існує небезпека пошкодження байдарок. Необхідно мати ремонтний набір, клей та резину для поточного ремонту.

Заздалегідь передбачалися місця ночівлі, що змінювались в залежності від обставин. Ночівлі організовувалися в наметах.

Майже кожен день проходили грозові дощі, у зв'язку з цим робили незаплановані зупинки, перечікуючи негоду.

На ділянках річки з дуже звивистим руслом кілометраж не збігається з картою, зазвичай на місцевості кілометраж більший, ніж на карті.

Завдання, поставлені перед учасниками подорожі, виконано.

Маршрут цікавий у спортивному та краєзнавчому аспектах. Для його подолання учасникам потрібно мати гарну фізичну й технічну підготовку. Краєзнавча цінність маршруту зумовлена його проходженням через місця, тісно пов'язані з історією нашої країни. Історичною перлиною маршруту є міста Батурин та Чернігів.

Найкращий період для проведення подорожі кінець квітня – початок жовтня. Через велику ймовірність опадів потрібно мати дощовики для кожного учасника та тент на всю групу.

Інформація про похід розміщена на сайті: www.ospo.sumy.ua

ДОДАТКИ

Додаток 1

Транспорт

Маршрут походу починається від міста Батурин. До нього можна дістатися автобусом від автостанцій у містах Суми, Конотоп та Чернігів.

Від автовокзалу м. Суми автобус в напрямку Батурина відправляється о 9.50 (Суми – Чернігів), вартість квитка 130 грн.

Залізничним транспортом можна дістатися до станції у м. Конотоп або Бахмач, далі з Конотопа рейсовим автобусом Конотоп – Короп (відправлення о 6.00, 10.00, 13.15), вартість квитка від 25 до 36 грн, або найманим транспортом.

Закінчується маршрут у м. Чернігів, від якого залізничним транспортом можна дістатися до всіх областей України. У смт Макошино (середина маршруту) є залізнична станція.

Що оглянути

Режим роботи музеїв у м. Батурин:

Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця».

Адреса та режим роботи заповідника: м. Батурин, вул. Гетьманська, 74, e-mail: baturin-capital@ukr.net. Сайт: <http://www.baturin-capital.gov.ua>.

9.00 – 17.00, обідня перерва – 13.00 – 14.00, вихідні дні – субота, неділя. Тел.: (04635) 4-84-37. Довідки за телефоном: (04635) 4-80-08.

Музей – Будинок Генерального судді В. Кочубея. Режим роботи: 9.00 – 17.00, без перерви на обід, вихідний: понеділок. Тел. (04635) 4-82-43.

Музей археології. Режим роботи: 9.00 до 17.00 без перерви на обід, вихідний – понеділок. Тел. (04635) 4-88-53.

Цитадель Батуринської фортеці.

Адреса: вул. Партизанська. Тел: (04635) 4-88-53, 4-84-37.

Режим роботи: 9.00 до 17.00 без перерви на обід, вихідний – понеділок, тел. (04635) 4-86-96.

Палацово-парковий ансамбль Кирила Розумовського. Режим роботи: вівторок, середа, четвер, п'ятниця, 10.00 – 17.00, обідня перерва 13-00 до 14-00, субота, неділя, з 9.30 – 17.00 без обідньої перерви, вихідний день – понеділок, санітарний день – остання п'ятниця кожного місяця. Тел. (04635) 4-86-51.

вул. Петровського, 2

Вхідний квиток для дітей – 10 грн.

для дорослих – 20 грн.

У смт Сосниця можна відвідати

Сосницький краєзнавчий музей ім. Ю.С. Виноградського

Адреса музею:

16100, Чернігівська обл., смт Сосниця

вул. Виноградського, 35

тел. +380(4655)2-25-34

Час роботи: з 8-00 год до 17-00 год

у суботу з 8-00 до 16-00 год

вихідні дні: середа, неділя

Дні відкритих дверей: 18 травня, 1 липня.

Сосницький літературно-меморіальний музей Олександра Довженка

Адреса музею:

16100 Чернігівська обл., смт. Сосниця

2-й пров. Довженка, 2.

тел.: +38 04655 2-15-90

Музей працює з 8. 00 до 17.00.

Вихідний день – вівторок.

Місто Чернігів славиться своїми музеями:

Чернігівський обласний історичний музей імені В.В. Тарновського,

адреса: вул. Горького, 4;

Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник

М. Коцюбинського, адреса: вул. Коцюбинського, 3;

Чернігівський обласний художній музей, адреса: вул. Горького, 6;

Чернігівський державний архітектурно-історичний заповідник

«Чернігів стародавній», адреса: вул. Преображенська, 1.

Чернігівські театри та концертні зали:

Обласний академічний український музично-драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка, адреса: пр. Миру, 23;

Обласний дитячий (ляльковий) театр ім. О.П. Довженка, адреса: пр. Перемоги, 135;

Обласний молодіжний театр, адреса: вул. Родимцева, 4;

Чернігівський обласний філармонійний центр фестивалів та концертних програм, адреса: пр. Миру, 15.

Можна оглянути:

Чернігівський колегіум або Чернігівську колегію

Будинок полкової канцелярії

Дитинець (Вал) – місце розташування: вул. Преображенська.

Замовлення екскурсії «Чернігів Стародавній» +380462645964

Чапля біла (Велика чепура)

*Повідомлення підготував
Курмаков Владислав*

Опис

Довжина тіла – 85-102 см. Розмах крил – 140-170 см. Вага – 0,8-1,6 кг. Тривалість життя в природі – до 15 років, в неволі – до 22 років.

Велика чепура – крупний болотний птах з довгими ногами. Шия S-подібна і довга, довша ніж тіло. Шостий хребець побудований так, що птах може втягувати і витягувати шию. Самці трохи більші за самок. У весняному вбранні дорослі особини мають сніжно-біле забарвлення, на потилиці чуб із довгих пір'їн, плечові пера дуже довгі і розсукані (егретки), на волі теж є видовжені пера. Дзьоб товстий, довгий, прямий, чорний з жовтою основою, використовується птахом як гарпун для захоплення здобичі. Ноги чорно-бурі. Райдужна оболонка ока жовта. Шлюбне оперення птахи носять з січня-лютого по червень-липень. У позашлюбному вбранні дзьоб жовтий і немає егреток. Молодий птах виглядає так, як і дорослий у позашлюбному вбранні, але кінчик дзьоба чорний.

Середовище існування

Чепура велика – вид-космополіт, що зустрічається скрізь (у тропічному та помірному поясах), крім Антарктиди та Австралії. В Євразії розповсюджена від півдня Іспанії до Примор'я та Японії. В Західній і Центральній Європі спорадично гніздиться на північ до Голандії та Польщі. В Східній Європі північна межа ареалу сягає Білорусі, Брянської, Тамбовської, Самарської областей, проходить вздовж східних меж Казахстану, через Північну Монголію, Приамур'я. На південь в Азії доходить до Турції та Південного Ірану. В Африці поширена від межі Сахари до ПАР і Мадагаскару, в Америці – від півдня Аргентини до півдня Канади. В Україні спорадично гніздиться майже на всій території (в плавнях Дунаю, Дністра, Дніпра, Молочного лиману, на Лебедячих островах), крім Карпат, Закарпаття та більшої частини Полісся і Криму. Зимують птахи у Північній Африці, Індії, Китаї, Середній Азії, Закавказзі. В Україні в невеликих кількостях зимують у плавнях Дунаю, Дністра та в Гірському Криму.

Спосіб життя

Оселяється чепура велика біля води – озера, прісноводної або солоноводної водойми, болота, морського узбережжя, мангрових заростей, сільськогосподарських угідь, рисових полів, дренажних каналів і т.п. Полюбляє мілководдя з течією. Живиться переважно рибами, амфібіями, рептиліями, ракоподібними, дрібними гризунами, молюсками, інколи пташенятами і сараною. Здобуває їжу тільки в денні години, полюючи на мілководді. При цьому птахи тримаються зграями, але кожен полює самотійно, прогулюючись або стоячи нерухомо на одній нозі. Здобич ковтає повністю. Часто чепурі доводиться конкурувати з іншими болотними птахами за їжу, іноді вона краде здобич у інших птахів, особливо більш дрібних чапель. Під час перельоту летить невеликими зграйками, парами, або поодиночі. Політ швидкий, ходить повільно і величаво.

Орлан – білохвіст

*Повідомлення підготував
Іваній Ярослав*

Довжина тіла – 70-90 см. Розмах крил – 200-240 см. Вага – 3-7 кг. Тривалість життя – 30 років.

Дорослий птах у свіжому оперенні бурий, темніший зверху і світліший знизу, з білим хвостом; верх голови, шия і горло значно світліші, ніж спина й верхні покривні пера крила, іноді білуваті. У дуже старих птахів зрідка з'являються на плечах великі білі плями. Колір райдужної оболонки блідо-вохристо-жовтий і наближається до кольору восковиці. Остання й ноги солом'яно-жовті. Дзьоб блідо-жовтий, найчастіше світліший за ноги. Кігті чорні. Статевий диморфізм досить добре помітний за розмірами – самки значно більші від самців. Молодий птаху першому річному вбранні значно темніший від дорослих птахів.

Середовище існування

Життя орлана-білохвоста пов'язане з різними водоймами (від порівняно великих озер та річок до морів) і деревною рослинністю. Отже, він живе і гніздиться переважно в заплавах лісах річкових долин і в інших лісах поблизу озер, річок і морських узбережь; на півночі поширений до лісотундри. Степова, напівпустельна і пустельна природні зони не властиві орлану-білохвосту, але по долинах річок, в яких є деревна рослинність, він проникає і в ці зони, переважно в степову. У високогірних місцевостях орлан відсутній. Ареал виду обіймає більшу частину Європи й Азії, вклинюється у Північну Африку в районі Червоного моря, захоплює деякі острови, прилеглі до цих континентів, а також Гренландію, в якій представлений окремим підвидом. Донедавна орлан-білохвіст гніздився по всій Україні, тепер трапляється переважно в басейні Дніпра, Сіверського Дінця та в західних областях. На зимівлі спостерігається уздовж Дніпра (на водосховищах), на півночі Кримського півострова, у Присивашші та Чорноморському біосферному заповіднику.

Спосіб життя

Птахи осілої української популяції після зимового кочування, яке спостерігається не кожного року, з'являються у своїх гніздових районах звичайно в середині лютого. З цього часу вони починають будувати нове гніздо або ремонтувати й лагодити старе. За гніздовий біотоп орлану-білохвосту служать заплави або вологі листяні чи хвойні старі ліси у долинах рік, поблизу значних озер і ставків або в болотистій місцевості, причому він вибирає найглухіші ділянки лісу. Істотною умовою при виборі гніздової ділянки є відсутність людини і близькість водоймища, що може забезпечити живлення. Гніздо будується звичайно на вершинах дуже високих старих дерев, на висоті 26-30 м і розміщується в розгалуженні стовбура або біля нього, на великих товстих бічних гілках. До сусідства гнізд птахів інших видів, у тому числі й хижих, орлан байдужий. Живиться орлан-білохвіст різними тваринами, яких він ловить або знаходить загиблими. Асортимент їжі настільки різноманітний, що орлана можна вважати поліфагом. Проте він схильний до живлення рибою, якій він завжди віддає перевагу, якщо може знайти або впіймати. Здобуває їжу орлан найчастіше на берегах водоймищ або поблизу їх у різних біотопах.

Баклан великий

*Повідомлення підготував
Коваленко Микита*

Опис

Довжина тіла – до 1 м. Розмах крил – 1,3-1,6 м. Вага – 1,7-2,8 кг. Тривалість життя – до 18 років.

Оперення самців та самиць однотонно чорне з легким буруватим відтінком на крилах. Довгі та шикові крила, шия вигнута літерою S, дуже еластична, завдяки чому птах може проковтнути досить велику рибу. Хвіст довгий та клиновидний, служить кермом під час підводного полювання. Короткі лапи зміщені далеко назад. На кінцях пальців є кігтики, якими баклан утримує здобич. Плавальні перетинки пронизані густою сіткою капілярів і в період насиджування служать для обігріву кладки. Дзьоб міцний та порівняно довгий. Верхня щелепа з різко вираженим гачком в кінці на 2-3 см виступає над нижньою, дозволяє хапати та втримувати здобич. На очах є прозорі повіки, які закриваються під час пірнання, тому баклан під водою дуже добре бачить.

Середовище існування

Баклан поширений по всій земній кулі, за винятком Південної Америки та Антарктиди. В Україні гніздиться на Дунаї, Дніпрі, на морському узбережжі, а також у окремих регіонах заходу країни; під час міграцій трапляється на більшій частині суходолу; зимує біля морського узбережжя, в пониззях Дніпра та Дунаю. Все життя бакланів тісно пов'язане з водним середовищем – морським чи прісним. Оселяються вони, як правило, понад берегами морів, океанів, великих річок та озер. Види, що гніздяться в краях з прохолодним кліматом, відлітають зимувати на південь, а мешканці теплих широт живуть осіло. Здійснюючи сезонні міграції, баклани летять характерним ключем, при чому в польоті вожака регулярно змінюють інші члени зграї. Протяжність таких перельотів іноді складає до 2000 км.

Спосіб життя

Баклани на рідкість товариські, живуть у гніздових колоніях числом до декількох тисяч пар. Доки не приходить пора виводити пташенят, величезні зграї дорослих птахів ночують на скелястих морських узбережжях або високих деревах. Дерева, які облюбували баклани для ночівлі та облаштування гнізд, приречені на загибель і швидко засихають під товстим шаром їдкого пташиного посліду. Але це не заважає бакланам із року в рік повертатися на старе місце, навіть якщо від колонії до найближчих мисливських угідь доводиться літати і за 200 км. Харчуючись головним чином рибою, баклани із задоволенням також поїдають молюсків, рачків та земноводних. У прісних водоймах птахи полюють на окунів, пліток, сомів, лящів, линів та форель.

Видра річкова *Lutra lutra* Linnaeus

*Повідомлення підготував
Костенецький Станіслав*

Ареал виду та його поширення в Україні

Охоплює Європу, більшу частину Азії, Пн. та Зх. Африку. Зараз в Україні вид поширений скрізь, окрім Криму. Наприкінці 1980-х рр. відбулося розширення ареалу, пд. межа якого перемістилась у степову зону.

Чисельність і причини її зміни

У 1961 році було обліковано ~ 1,6 тис., зараз ~ понад 10 тис. видр. Причини зміни чисельності: спостерігається зростання чисельності, причиною чого є зменшення мисливського тиску та потепління клімату, яке дало змогу зимовим мігрантам освоїти нові місця. Стабільна чисельність, з тенденцією до збільшення спостерігається на Пд. України. На сьогодні в межиріччі Дністра та Дунаю мешкає щонайменше 70 особин цього виду.

Особливості біології та наукове значення

Видра веде сутінково-нічний спосіб життя. Живе в норі з 1-2 входами, що розташовані під водою і над нею; часто займає старі ондатрові та боброві житла. Харчується рибами, амфібіями та річковими раками. Весною її раціон доповнюють комахи, п'явки та мушлі. Не гребує вона рептиліями, водоплавними птахами, гризунами та землерийками. Іноді робить схованки корму під навісами берегів. Молоді тварини також їдять рослинні корми (плоди культурних та безхлорофільні частини водних рослин). Статева зрілість настає у віці 16-17 місяців. Вагітність (з ембріональною діапаузою) – 240-365 діб. Період розмноження у видри розтягнутий у часі, тому пологи можуть відбуватися упродовж всього року, але найчастіше – у квітні-червні. У виплоді буває 2-3 (1-5) малюків, які народжуються 1 раз на рік переважно у норі, хоча відомі випадки їх знахідок у відкритому лігві. У 1,5-місячному віці щенята починають вилазити з нори, у 2,5 місяці здатні до самостійного полювання, хоча ще тривалий час потребують піклування з боку матері. Різні водойми, але віддає перевагу озерам, старицям, річкам з захищеними берегами та заростами очерету. У деяких місцях живе на узбережжі морів.

Морфологічні ознаки

Порівняно великий звір: довжина тіла самців – 46-90 см, самок – 54-68 см, маса: 6-10 та 3-6 кг. Має довгий хвіст (21-46 см), щільне та коротке хутро коричневого відтінку; пальці на задніх ногах з'єднані шкірястими перетинками.

ПОВІДОМЛЕННЯ «ПЕРЛИНИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ»

Повідомлення підготувала

Бацман Аня

Сучасний **Батурин** – місто районного підпорядкування Бахмацького району Чернігівської області, розташований на березі річки Сейм. Батурин – колишня гетьманська столиця Лівобережжя.

Місто розташовано на річці Сейм, за 26 км від районного центру Бахмач, за 170 кілометрів від Чернігова і 190 кілометрів від Києва. Деякі історики вважають, що територія міста була заселена ще в 12 ст., але перша писемна згадка про Батурин датується 1625 р. В 1648 р. Батурин стає сотенним містом, а згодом і резиденцією чотирьох українських гетьманів: 1669-1672 рр. – Дем'яна Многогрішного, 1672-1687 рр. – Івана Самойловича, 1687-1708 рр. – Івана Мазепи, 1750-1764 рр. – Кирила Розумовського.

В документах згадується 1625 у зв'язку з спорудженням Батуринської фортеці. В 1669-1708 та 1750-1764 був резиденцією гетьманів Лівобережної України Д. Многогрішного, І. Самойловича, І. Мазепи, а також останнього гетьмана України К. Розумовського. В 1634 Батурином володів коронний канцлер Речі Посполитої Ю. Оссолінський, від нього Батурин перейшов до магнатів Любомирських. Мешканці Батурина брали участь в повстанні Острянина в 1638, у визвольній війні українського народу 1648-1654 років, у вигнанні з Батуринської фортеці польської шляхти. З 1648 Батурин – центр сотні Чернігівського, а з 1649 – Ніжинського полку. З 1654 Батурин мав статус міста з магдебурзьким правом, магістратом. В Батурині було підписано Батуринські статті 1663 року.

За правління Івана Мазепи Батурин досяг найбільшого розквіту. Місто мало понад 20 тис. населення, 40 церков та 2 монастирі. Батуринська фортеця займала площу майже 20 га, мала потужний оборонний вал, і частокіл. Батуринський замок був тоді одним з найбільших в Україні. Місто мало потужні укріплення й ще один замок – гетьманський палац, який іноземні посли називали “маленьким Лувром”, оскільки в ньому була велика колекція мистецьких творів та бібліотека.

Трагічною сторінкою української історії стало знищення Батурина російськими військами під керівництвом Меншикова в 1708 р. через спробу Мазепи відновити незалежність України. Безсилим виявилися могутні укріплення міста проти зради – наказний полковник Іван Ніс показав ворогові таємний хід до фортеці. Вночі російські війська зайняли місто, вчинивши жахливу розправу над захисниками та мешканцями Батурина – все населення, в тому числі і цивільне включно з немовлятами, було нещадно вирізане. Спалене і знищене фактично повністю було і саме місто, яке після тих трагічних подій надовго занепало. Від часів Мазепи в Батурині зберіглась споруда суду, яку називають будинком Кочубея, по імені генерального судді Василя Леонтійовича

Кочубея. Будинок знаходиться в старовинному парку, дуби якого були свідками романтичного і трагічного кохання Мазепи до юної Мотрі Кочубеївни.

Гетьманську резиденцію за наказом Петра I перенесли до Глухова. Цар особисто приїхав туди на вибори нового гетьмана та символічну страту «зрадника» – Івана Степановича Мазепи (його портрет кат повісив на шибениці).

У 1760 році Батурин було подаровано останньому гетьману Лівобережної України Кирилу Розумовському. Розумовський вирішив повернути свою столицю з Глухова до «мазепинського» Батурина. В 1760 було складено проект заснування у Батурині університету (не здійснено). 1789 року збудовано Покровський собор. Саме тут, на мальовничому крутому березі Сейму, 1799-1803 видатний петербурзький архітектор-англієць Чарльз Камерон збудував на гетьманське замовлення розкішний палац першокласної класичної архітектури (його центральний корпус зберігся донині), а італієць А. Рінальді заклав довкола парк. До проектування в Батурині національних будівель були залучені найвідоміші придворні майстри – Квасов, Аксамитов і Старцев (у зв'язку з ліквідацією гетьманства ця частина задуму так і залишиться на стадії підготовчих робіт).

Відродитися, згадати свою колишню славу місто змогло лише в середині 18 ст. за часів останнього гетьмана Кирила Розумовського. Кирило Розумовський розпочинає поступове відновлення і розбудову знищеного Батурина, сприяє створенню мануфактур, складає навіть проект заснування в Батурині університету, який на жаль залишився нездійсненим. До нашого часу на березі річки Сейм зберігся палац Розумовського, побудований в 1799-1803 рр. за проектом видатного англійського архітектора Чарльза Камерона. Це справжня перлина архітектури – єдине творіння автора на території України. Крім палацу К. Розумовський побудував в Батурині 1803 р. церкву Воскресіння Христового, в склепі якої він і був похований.

Після довгих років забуття ми маємо можливість відновити нашу історичну пам'ять. Проголошення незалежності нашої держави в 1991 р. дало можливість офіційно переглянути постать Мазепи та роль Батурина в історії України. Постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 1993 р. № 445, комплекс пам'яток Батурина було оголошено державним історико-культурологічним заповідником «Гетьманська столиця». До його складу увійшло 39 об'єктів – унікальних за значенням пам'яток історії, архітектури, археології, природи.

Батуринська фортеця

*Повідомлення підготував
Троян Ростислав*

Споруджено у 1625 році на високому березі річки Сейм. З трьох боків (четвертий виходив на крутий берег ріки) була оточена ровом і земляним валом з дубовим частоколом, який переривався 6-ма кутовими баштами. В'їзд до фортеці охороняли 2 надбрамні башти. На всіх баштах встановлено 9 чавунних пищалей. Всередині на високому пагорбі стояв «панський двір» (цитадель), оточений ровом, валом і дубовим частоколом.

Батурин розкинувся на високій лівобережній терасі річки Сейм на межі двох природно-географічних зон – Полісся та Лісостепу. На північному сході він виходить до широкої рівнинної заплави Сейму. Лівобережне плато, на якому знаходиться Батурин підноситься над заплавою майже на 30 м. Маючи добрі природні оборонні якості та зручний вихід до води, це плато і стало осередком первісного заселення батуринських теренів. Археологи, відкриваючи з 1995 року сторінки підземного літопису Батурина, виокремлюють п'ять періодів його забудови: стародавній (від часу появи людини – 1239 р.), литовсько-польський (початок XIV ст. – 1648 р.), козацький (1648-1669 рр.), гетьманський (1669-1708 рр.), запустіння (після 1708 р.). Укріплене городище було засноване на зламі XI-XII ст. на місці стародавніх поселень.

На початку 20-х років XVII ст. на дитинці Батурина знову споруджуються укріплення. Проте в даному випадку йдеться не про заснування, а про відновлення міста. В 1625 році осадчим і розпорядником Лівобережних маєтностей польського магната Олександра Пясочинського, Матвієм Стахурським було закладено Батуринську фортецю. Та недовго Батурин був підвладний польській короні: у 1648 р. повсталі козаки і селяни напали на поляків та перебили їх. Батурин став центром сотні Чернігівського, а з 1654 р. – Ніжинського полку. Перші відомості про склад жителів Батурина отримуємо у “Присяжних книгах” 1654 р. На вірність Московії тоді присягнуло 340 козаків та 275 міщан.

Батурин являв собою досить міцний опорний пункт прикордоння: з трьох боків місто було оточене земляним валом і дубовим частоколом на ньому, з четвертої була висока Сеймова круча. В міських стінах було троє воріт: над двома з них були дерев'яні башти. Крім того, було ще шість кутових башт. Ця фортеця згоріла під час пожежі 1654 р. Та географічне та стратегічне положення сприяло швидкій відбудові Батурина. Місто набуло ще кращого вигляду, ніж мало.

Під час археологічних досліджень укріплень батуринського дитинця – Цитаделі, що проводились тут протягом 1996-2006 рр., було виявлено рештки ровів та валу, що хронологічно повторюють періоди забудови Батурина. Основу тіла валу складали 3-4 лінії взаємно ув'язаних дубових зрубів, так званих “клітей”, що мали розмір від 2,4 x 2,4 м до 2,8 x 3 м. Ззовні їх обкладали дернем. При цьому 3 зовнішні ряди клітей були засипані ґрунтом, а 4-й, внутрішній ряд, використовувався для зберігання припасів чи перебування сторожі, про що свідчать глинобитні печі, що опалювали ці приміщення. На гребні валу стояли дерев'яні стіни. З боку рівнинного плато дитинець від самого міста відділяв рів. Батуринська фортеця широким півколом прилягала до кромки лівобережної

тераси Сейму та дитинця-Цитаделі. Сучасна топографія добре зберегла рештки міських укріплень, які мали таку ж конструкцію, як і Цитадель: вал та рів добре проглядаються в рельєфі сучасного центру Батурина. Фортеця мала три в'їзні брами: Київську (Ніжинську), Новомлинську (Сосницьку) та Конотопську. За описом XVIII ст. довжина її від Новомлинських воріт до Конотопських складала 233 сажні (497 метрів), ширина від Київських воріт до берега Сейму – 184 сажні (393 метри). За матеріалами археологічних досліджень площа фортеці складала 24 гектари.

Вигідне розташування міста, збудовані у ньому міцні фортечні укріплення вирішили його подальшу долю. В 1669 році на Глухівський раді гетьманом Лівобережної України обирають Дем'яна Многогрішного. Обирається нова гетьманська резиденція – Батурин. Через рік цей вибір був підтверджений указом російського царя Олексія Михайловича. “Гетьман Многогрішний обрав собі життя у Батурині, а за ним гетьмани живуть там” – записано в Чернігівському літописі.

Майже відразу в Батурині розпочалися значні роботи по модернізації міських фортифікаційних споруд, що велися впродовж 15-ти років і закінчились вже за наступника Д. Многогрішного, гетьмана І. Самойловича. Сотенне містечко України Батурин швидко перетворилося на потужну фортецю – визначний політичний та культурний центр. На цей час припадає четвертий, “гетьманський” період забудови Батурина. У зв'язку з початком будівництва у 1669 р., площа високого лівобережного мису р. Сейм була звільнена від попередніх будівель із частковою зміною конфігурацій фортифікаційного захисту. У Цитаделі, Фортеці швидкими темпами велося будівництво. Вулиці міста набули нового вигляду, на них з чимало гарних і багатих міщанських та старшинських осель.

Особливо статус гетьманської столиці зростає під час правління гетьмана І. Мазепи. сюди поспішають іноземні послы, резиденти, паломники. Так Ф. Вебер, резидент Ганноверського курфюрста при царі Петрі І, згадував про Батурин: “місто мало... величний замок і чудовий собор, було обнесене старими оборонними мурами”. За 21 рік свого гетьманування І. Мазепа перетворив Батурин на столицю європейського зразку.

Хоча фортеця, мабуть, і справді на той час застаріла. Не випадково у кінці XVII ст. архітектор Адам Зерникау розробив новий проект укріплення Батурина. Все ж із певних причин (постійні військові походи, будівництво Київської фортеці) серйозної перебудови оборонних споруд гетьманської столиці у подальші роки на відбулося. Але в 1700 р., якраз після приїзду старця Лаврентія, з Москви у Батурин для ведення нового будівництва був направлений відомий зодчий Дмитро Аксамитов. На початку XVII ст., як свідчать укладені контракти, у гетьманській столиці інтенсивно будувались кам'яні хорони для гетьманської старшини та заможних міщан. У цей час було серйозно оновлено укріплення фортеці, палацу, де жив гетьман (про це повідомляв В. Кочубей у своєму доносі царю).

За І. Мазепи Батурин швидко перетворився не тільки на центральне місто гетьманату, а й у столицю духовності, культури. У ньому було п'ять храмів. За документами Бендерської комісії, І. Мазепа виділив понад 20 000 золотих на

побудову кам'яного Троїцького собору, 4 000 золотих – на зведення мурованого храму Святого Миколи (у 1708 р. ще був не закінчений), 15 000 золотих – на будівництво дерев'яних церков – Воскресенської та Покрови Богородиці.

Востаннє Батуринська фортеця була укріплена у вересні-жовтні 1708 р., перед початком основних бойових дій під час вступу шведів на територію України в ході Північної війни (1700-1721 рр.). Про це свідчить і прохання, надіслане тієї пори самим гетьманом в Посольську канцелярію, про необхідність поновлення оборонних споруд Батурина. І висновок відомого історика-літописця, фахівця фортифікаційних робіт, інженера генерал-майора О. Рігельмана, який у своєму дослідженні писав, що Мазепа резиденцію “поновленням валу і всього міського укріплення укріпив”.

2 (13) листопада 1708 р. Батуринська фортеця була вщент знищена разом з жителями московським військом на чолі з О. Меншиковим.

Минає ще 25 років, а Батурин перебуває все в тому ж стані руїни. В описі Батуринської волості за 1750 рік сказано: “Город Батурин над рекой Сеймом, вал земляной весь обвалился, пуст и жилого строения никакого не имеет, в нем давнего каменного строения две церкви, все поразваливалось”.

Батуринська фортеця XVII-XVIII ст., разом з дитинцем стародавнього Батурина – Цитаделлю, є визначною пам'яткою українського національного містобудування, наочним свідченням прийомів оборонного будівництва XI – XVIII ст., а також історико-меморіальною пам'яткою національного значення як гетьманська резиденція Д. Многогрішного, І. Самойловича та І. Мазепи, місто, що не скорилося волі Петра I і було по-варварськи знищене разом із жителями.

Місто **Чернігів** – це адміністративний, промисловий, економічний і культурний обласний центр України. Він розташований на півночі України, у 140 км від Києва і 60 км від Славутича. Населення Чернігова складає близько 300 тис. осіб.

Відповідно до історичних досліджень історія міста починається з 7 ст. н.е. і нараховує більше 1 300 років. У Чернігові є багато древніх церков і соборів, що містять пам'ятники древнього живопису і архітектури 11-12 ст.

На даний час деякі з соборів відкриті для богослужінь, а в деяких із них розташовані музеї.

У сучасному Чернігові, розташованому серед мальовничих пейзажів ріки Десна, мотиви теперішнього міста унікально сполучаються з древніми архітектурними пам'ятниками. Місто дуже зелене, і, звичайно ж, його визначні пам'ятки варто подивитися. Особливо це стосується його історичної частини, яку називають "Вал". Тут є тіністі парки, білосніжні церкви і золоті куполи. Прекрасні музеї і дванадцять гармат, які були подаровані місту Петром I.

Пам'ятники і меморіальні плити розповідають історію боротьби за незалежність у роки Першої і Другої світових воєн. Серед 22 відомих архітектурних пам'ятників 10-19 ст. найбільш видатними є Спасо-Преображенський собор, Собор Св. Бориса і Гліба, Успенський собор, Церква Св. Параски, Свято-Ільїнська церква, Єлецький монастир, Церква Св. Катерини і Троїцький собор, із дзвіниці якого можна побачити панораму Чернігова.

Чернігів також є і культурним центром. У місті є Драматичний театр, Молодіжний і Ляльковий театри, Філармонія, кілька будинків культури і кінотеатрів.

Чернігів є дуже компактним містом, тому з Валу можна дуже легко добратися до його центральної частини, де пам'ятники старовини прекрасно сполучаються із сучасними адміністративними будинками, магазинами, кафе, готелями.

Уперше в літописі "Повість минулих літ" Чернігів згадано під 907 роком у договорі Київського князя Олега з греками після його переможного походу на Візантію такими словами: "Давати уклади на руські городи – спершу на Київ, а тоді й на Чернігів, і на Переяславль, і на Полоцьк, і на Ростов, і на Любеч, і на інші городи...". Вже саме згадування Чернігова другим після Києва свідчить про високий рівень його розвитку.

У 992 році Чернігів - столиця Чернігово-Сіверської землі, до складу якої до 1118 року входили території сучасних Чернігівської, Курської, Тульської, Рязанської, Владимирської, Московської і частково Могильовської та Смоленської областей. У місті, територія якого до кінця дванадцятого століття досягла 200 га, а населення – 20 тисяч чоловік, розгортається інтенсивне храмове будівництво. Шкода, що багато зі зведених тоді церков та соборів не збереглися до нашого часу, але і сьогодні у Чернігові височить 5 храмів XI-XIII ст.

Будучи стольним градом князівства, кордони якого в період його розквіту на північному сході доходили до Мурома, а на півдні включали в себе Тмутаракань, Чернігів мав міцні укріплення, дерев'яні стіни яких неодноразово

зупиняли орди войовничих степових сусідів та амбіції руських князів. Час стер з лиця землі неприступну Чернігівську фортецю, але зберіг в пам'яті імена та діяння тих, хто зводив її вежі та стіни. Навічно увійшли в історію князі Мстислав Володимирович (1024-1036 рр.), Святослав Ярославич (1054-1073 рр.), Володимир Мономах (1076-1077 рр., 1078-1094 рр.) та Давид Святославович (1097-1123 рр.).

Усім відомі герой "Слова о полку Ігоревім" чернігівський князь Ігор Святославович (1198-1201 рр.) та страчений в орді святий князь Михайло Всеволодович (1224-1234 рр.).

Територія Валу, Кремль, або Дитинець, – ідеологічний, адміністративний громадський центр древнього Чернігова. Саме тут зосереджено і пам'ятки стародавньої культури, оправлені в сучасне паркове оточення. 1967 року в Чернігові створено Державний архітектурно-історичний заповідник, до якого увійшли численні пам'ятки древнього міста. Серед них ансамбль споруд XI-XIX століть на Валу.

Спасо-Преображенський (Спаський) собор, який почав будуватися у 30-ті роки XI ст. на кошти першого літописного чернігівського князя Мстислава Володимировича Хороброго (похований у соборі). Мстислав Володимирович став княжити у Чернігові після перемоги над братом Ярославом Мудрим у Лиственській битві, що сталася 1024 року.

Протягом свого життя пам'ятка була не тільки головним собором міста і князівства, а й місцем, де вирішувались найважливіші політичні справи.

У головній святині міста і землі Чернігівської, святині, що служила також за усипальницю, поховано, крім засновника собору князя Мстислава, також його дружину Анастасію, сина Євстафія, князів Святослава Ярославича та, як гадають дослідники, князя Ігоря Святославича – одного з героїв «Слова о полку Ігоревім».

Старожили стверджують, що біля Спаського собору був вхід до печери, яка вела до самої Десни.

Ліворуч від Спасо-Преображенського собору біліє не менш величний Борисоглібський собор, вимуруваний з міцної золотавої плінфи у першій половині XII ст. князем Давидом – Глібом Святославичем. Храм будувався як друга усипальниця чернігівських князів на місці більш давньої – XI ст. – споруди.

Спочатку Борисоглібський собор був монастирем, заснованим на території Детинцю ще за часів Київської Русі. У 1239 році під час нашествия монголо-татар він був зруйнований і пограбований. Відбудували його лише в XVI сторіччі. У 1679 році, з Новгород-Сіверська сюди була перевезена друкарня. Під час монголо-татарського нашествия Борисоглібський собор було знов пошкоджено і пограбовано. Значних втрат нанесла пожежа 1611 року. А в 1700-1702 рр. на території монастиря спорудили соборну дзвіницю і колегіум.

Видатним витвором ювелірного мистецтва є срібні царські врата Борисоглібського собору, виготовлені на початку XVIII ст. за наказом гетьмана І.С. Мазепи гданськими майстрами із срібного ідола, знайденого при ремонтних роботах 1700-1702 років.

За час свого існування собор зазнавав неодноразово пошкоджень, руйнувань, пожеж і перебудов, і щоразу він набував нових рис. Зруйновану під час Великої Вітчизняної війни пам'ятку ретельно реставровано за проектом

архітектора М.В. Холостенка.

У приміщенні пам'ятки-музею, який розповідає про історію й архітектуру собору, на хорах можна оглянути виставку «Художній метал XVII – початку XX століття» з фондів Чернігівського державного архітектурно-історичного заповідника.

Колись забудова на Валі була досить щільною, і між обома соборами й навколо них стояли князівські палаци, інші споруди. Після ординської навали 1239 року суспільне життя надовго завмирає на берегах Десни.

Колегіум – цікава будівля на Валі, що входила до складу споруд колишнього Борисоглібського монастиря. В архітектурному вирішенні самотньої пам'ятки, яка складається з кількох, зведених у різні часи, частин (XVI-XVIII ст.), досить помітний вплив московського зодчества – так званого «наришкінського барокко»; а висока вежа-дзвіниця (1700-1702 рр.) з церквою Іоанна Богослова (на четвертому поверсі) своєю надзвичайною формою нагадує відому пам'ятку XVI століття – церкву Іоанна Предтечі в підмосковному селі Дьяково.

Неподалік від Валі розташований Єлецький монастир. Православний Єлецький монастир заснований в 60-х роках XI ст. чернігівським князем Святославом Ярославичем на однойменній горі. На думку дослідників, ще з часів Київської Русі тут знаходився княжий двір, який вже тоді зіграв велику роль в суспільно-політичному житті міста. Як свідчить легенда, після успішної бойової операції над степами в 1060 році князь Святослав разом з вірною дружиною приїхав на Єлецьку гору на полювання. На одній з високих ялин він побачив ікону Богоматері. Незабаром була закладена Успенська церква на честь Богоматері, з часом спорудили і монастир. Єлецький походить від слова "ель" (ялинка).

Величний Успенський собор (XII ст.), який довгий час завдяки довершеній архітектурі був своєрідним еталоном для спорудження інших храмів на Русі. Під час монголо-татарського нашествия в 1239 році Єлецький монастир дуже постраждав. Його відбудували лише в 1445-1475 рр. У другій половині XVII ст., після визвольної війни, зазнав оновлення.

Неподалік Єлецької гори підносяться над Лісковицею мальовничі Болдіни гори – заповідний комплекс природи і старовини. Сама назва "Болдіни" походить від старослов'янського слова "болд", що означає дуб. У старовинні часи вони були покриті дубовими чагарниками і знаходилися в декількох кілометрах від міста. За іншою версією слово "болд" в староукраїнській мові означає гора. Високий горб на правому березі Десни наші пращури вибрали як місце для некрополя. На Болдіних горах знаходиться група старовинних курганів-могил. На площі 1,2 гектари їх зберіглося близько 230.

На південному схилі Болдиних гір скромненько тісниться старовинний колишній Іллінський монастир. Найдавніша його частина – то Антонієві печери (1069 р.) з трьома підземними церквами та системою галерей. Вони не схожі на Київські лаврські печери – приміщення тут вищі, гранчасті, а не «печерні», оформлені в стилі українського бароко: не вистачає тільки вікон і денного світла.

Виникнення печер пов'язано з ім'ям ченця Антонія, засновника монастиря під ім'ям Києво-Печерської лаври.

Посварившись з київським князем Ізяславом Ярославичем, Антоній

прибуває до Чернігова і спочатку поселяється на Єлецькій горі, потім "возлюбив Болдину гору, выкопал пещеру, ту сия всели", тим самим заклав основу для монастиря. Поряд з печерами з часом виросла церква, Іллінська.

Іллінська церква була побудована в XII ст. і є однією з видатних пам'яток архітектури, її особливість і унікальність полягає у тому, що це єдиний на Лівобережній Україні безстовпний одноапсидний храм.

Перлиною чернігівського зодчества є добудована й перебудована впродовж століть П'ятницька церква – пам'ятка кінця XII – початку XIII сторіччя, побудована, ймовірно, видатним древньоруським зодчим Петром Милонєгом. Церква була така названа на честь Параскеви П'ятниці, яка сприяла розширенню торгівлі в місті.

Під час Другої світової війни ця унікальна споруда постраждала від прямого влучення важкої авіабомби, та зусиллями видатного архітектора-реставратора П.Д. Барановського була не тільки піднята з руїн, але й відновлена в первісних формах, без нашарувань XVII-XVIII сторіч.

РОБОЧА КАРТА

Масштаб: в 1 сантиметрі 1 кілометр

1 : 100 000

Початок та закінчення подорожі

Місця ночівель

Місця днювання

Фото 3

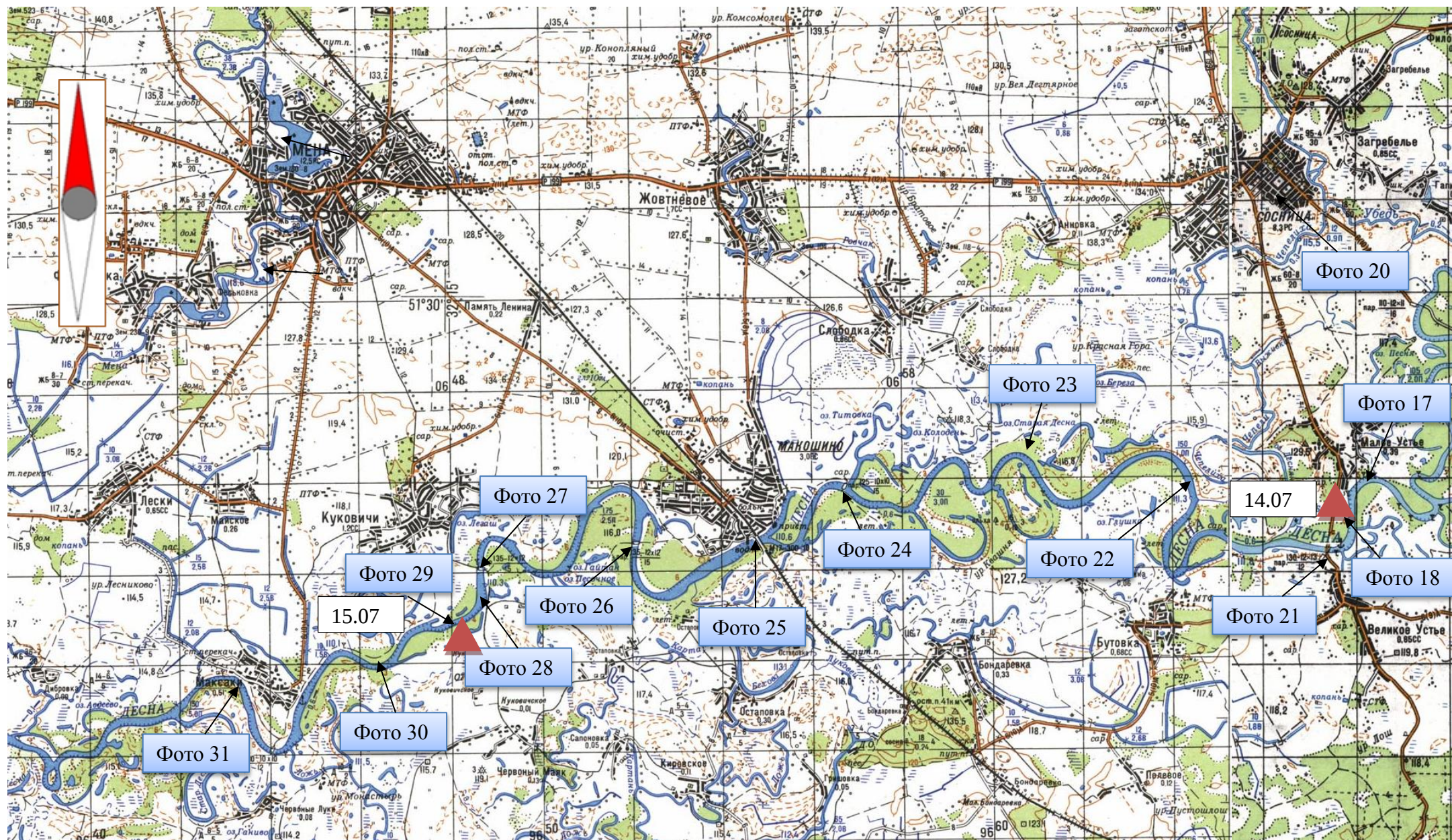
Місце і напрямок фотозйомки

21.07

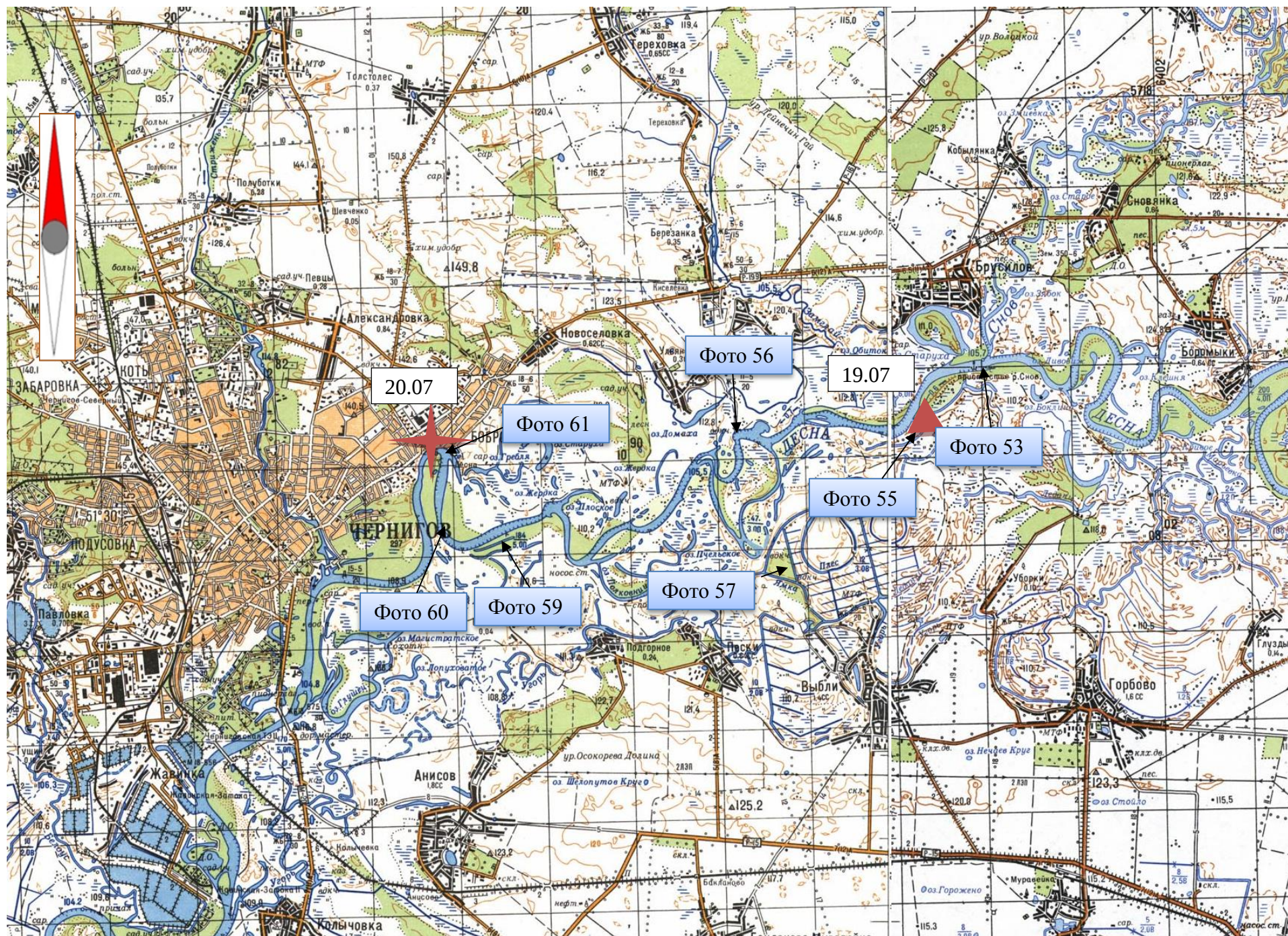
Дати

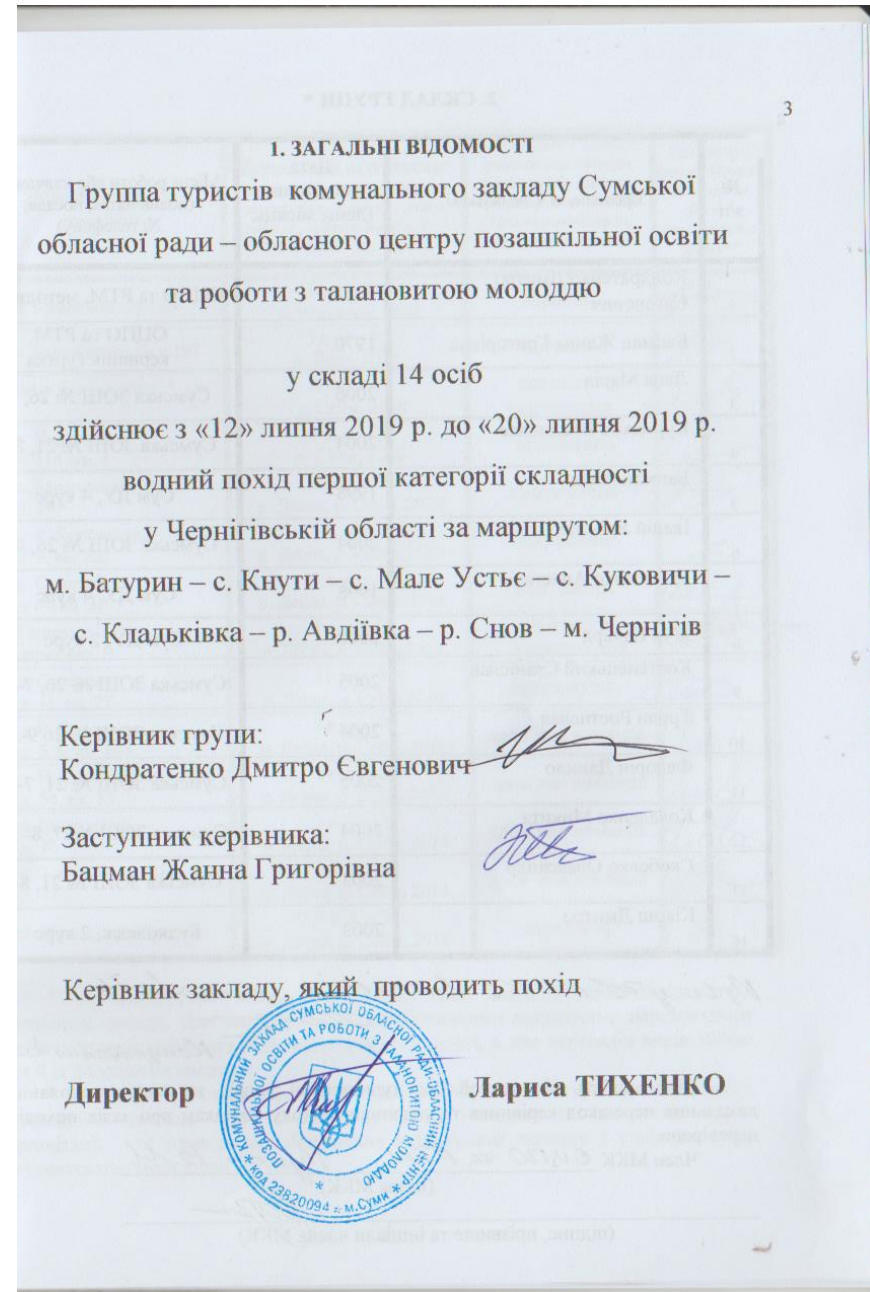
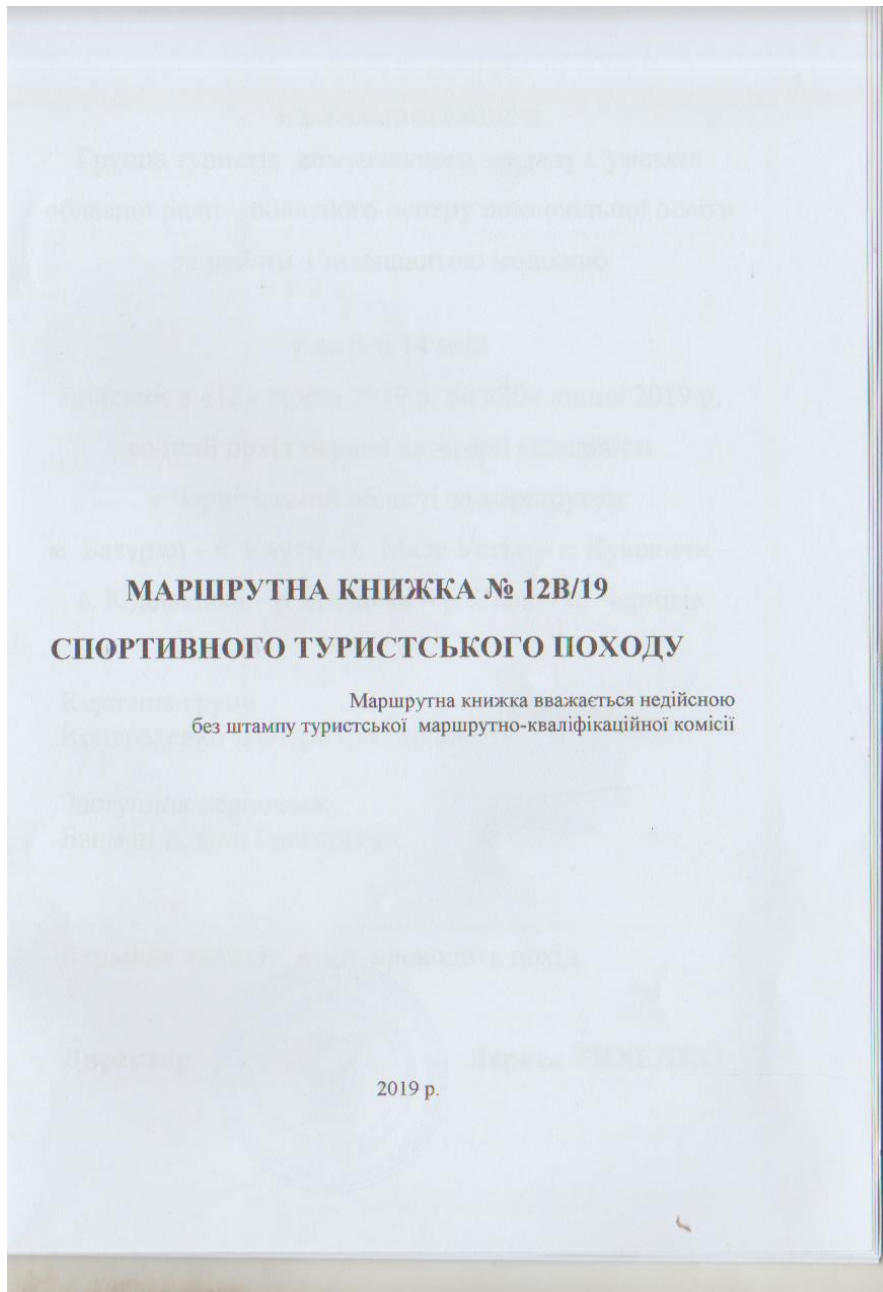

МАРШРУТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ

2. СКЛАД ГРУПИ *

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Дата народження (день, місяць, рік)	Місце роботи або навчання (повна назва, посада, № телефону)	Домашня адреса, телефон	Туристська підготовка* (вказати походи видих к.с. з даного виду туризму, район походу, а також досвід: У – учасник, К – керівник)	Обов'язки у групі, розподіл по засобам екіпажу або іншим транспортним засобам (для автомобілів та мотоциклів вказати номерні знаки)	Підпис про знання Правил та згоду на обробку персональних даних**
1	Кондратенко Дмитро Євгенович	1971	ОЦПО та РТМ, методист	вул. Каховська, буд. 14	ІІ к.с. – К р. Черемош, 2014	керівник	
2	Бацман Жанна Григорівна	1970	ОЦПО та РТМ, керівник гуртка	вул. Баранівська, буд. 197	І к.с. – К, р. Псел, 2018	заступник	
3	Лапа Марія	2006	Сумська ЗОШ № 26, 7-А	провул. Богуна, буд. 5, кв. 8	3 ст. – У р. Сейм, 2018	завгосп з харчування	
4	Курмаков Владислав	2004	Сумська ЗОШ № 21, 8-А	вул. Харківська, буд. 114, кв. 1	І к.с. – У р. Сейм, 2018	літописець	
5	Бацман Анна	1998	Сум ДУ, 4 курс	вул. Баранівська, буд. 197	І к.с. – У р. Десна, р. Сейм, 2018	краснавець	
6	Іваній Ярослав	2004	Сумська ЗОШ № 26, 9-А	вул. Р.-Корсакова, буд. 3, кв. 522	І к.с. – У р. Десна, р. Сейм, 2018	костровий	
7	Денисенко Анастасія	1998	Сум ДУ, 4 курс	вул. Супруна, буд. 14, кв. 30	І к.с. – У р. Десна, р. Сейм, 2018	мед. сестра	
8	Жук Едуард	2000	Сум ДУ, 2 курс	с. Гвинтове, вул. Задеряківка, 9	І к.с. – У р. Десна, р. Сейм, 2018	завгосп зі спорядження	
9	Костенецький Станіслав	2005	Сумська ЗОШ № 26, 7-А	вул. Серпнева, буд. 11, кв. 27	І к.с. – У р. Десна, р. Сейм, 2018	краснавець	
10	Троян Ростислав	2004	Сумська ЗОШ № 26 9-А	вул. Р. Корсакова, буд. 5 А, кв. 104	І к.с. – У р. Десна, р. Сейм, 2018	дров'яна команда	
11	Федорін Данило	2005	Сумська ЗОШ № 21, 7-Б	вул. Н. Сироватська, буд. 54, кв. 15	І к.с. – У р. Десна, р. Сейм, 2018	дров'яна команда	
12	Коваленко Микита	2004	Сумська ЗОШ № 27, 8-А	вул. Молодіжна, буд. 16	І к.с. – У р. Десна, р. Сейм, 2018	дров'яна команда	
13	Скобелко Олександр	2003	Сумська ЗОШ № 21, 8-А	вул. 2-а Замостянська, буд. 47	І к.с. – У р. Десна, р. Сейм, 2018	дров'яна команда	
14	Кікош Дмитро	2003	Будколедж, 2 курс	вул. Молодіжна, буд. 29	І к.с. – У р. Десна, р. Сейм, 2018	картограф	

Всі учасники вільної мовності

Кондратенко Д.Є.

Відповідність відомостей про туристський досвід та досвід подолання локальних перешкод керівника та учасників походу довідкам про залік походів перевірено.

Член МКК ОЦПО та РТМ Рупач В.М.
(назва МКК)

(підпис, прізвище та ініціали члена МКК)

*) До маршрутної книжки додаються копії виданих МКК довідок про проведені походи. Для маршрутів з класифікованими локальними перешкодами зазначається їх найменування, категорія складності, а для перевалів вище 5000м ще й їх абсолютна висота.

**) Розділ II чинних Правил змагань зі спортивного туризму – «Правила проведення змагань туристських спортивних походів» та Інструкція щодо організації та проведення спортивних туристських походів з учнівською та студентською молоддю»

3. ПЛАН ПОХОДА (заявлений)*

Дата	Дні у дорозі	Відрізок маршруту	Відстань (км)	Засіб пересування
12.07	1	м. Батурин		
13.07	2	м. Батурин – с. Кнути	28	на байдарках
14.07	3	с. Кнути – с. Малє Устьє	9	на байдарках
15.07	4	с. Малє Устьє – с. Куковичи	28	на байдарках
16.07	5	с. Куковичи – с. Кладьківка	29	на байдарках
17.07	6	Дниовання		
18.07	7	с. Кладьківка – с. Авдїївка	30	на байдарках
19.07	8	с. Авдїївка – р. Снов	23	на байдарках
20.07	9	р. Снов – м. Чернігів	18	на байдарках

Всього активним способом пересування - 165 км.

*) Урозділі 3 будь-які виправлення або виключення відрізків маршруту неприпустимі. Відрізок маршруту визначається від місця ночівлі (м.н.) до пункту закінчення денного переходу.

4. ПЛАН ПОХОДУ (УЗГОДЖЕНИЙ З МКК)*

[illegible]

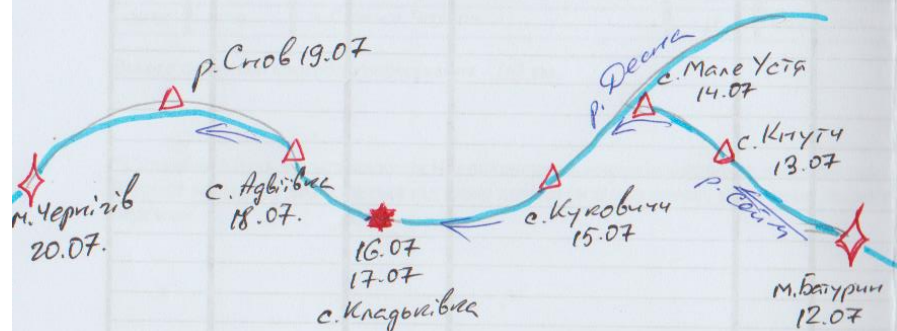
Всього активним способом пересування - _____ км.

*) У випадку внесення змін до заявленого маршруту, такий маршрут у розділі 4 записується повністю. Якщо маршрут узгоджено у заявленому варіанті, то у розділі 4 робиться запис: “Без змін”.

уловні'
позначки

5. СХЕМА МАРШРУТУ*

- ◆ місце початку і закінчення походу
- △ місце ночівель
- * місце дніванин
- напрям руху

*) Для маршрутів I – III категорії складності подається схема, а для маршрутів IV – VI категорії складності група подає копії картографічних матеріалів, якими вона буде користуватися під час проходження маршруту. Допускається вклеювання готових карт та схем із зазначенням їх масштабу, маршруту походу, місцями та датами ночівель із днями.

6.СКЛАДНІ ДІЛЯНКИ МАРШРУТУ, ЗАСОБИ ЇХ ПОДОЛАННЯ, ПЕРЕЛІК СПЕЦІАЛЬНОГО СПОРЯДЖЕННЯ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ МАРШРУТУ *

[illegible]

*)При розгляді у МКК керівник групи подає схеми, фотографії та опис ділянок. При заочному розгляді зазначені матеріали додаються. Після розгляду у МКК матеріали повертаються керівнику групи.

7. КЛОПОТАННЯ МКК

Голові МКК _____
(найменування вищестоящої МКК)

від _____
(найменування МКК, що порушує клопотання)

КЛОПОТАННЯ

У зв'язку з відсутністю достатніх повноважень у туристської маршрутно-кваліфікаційної комісії _____

(найменування МКК, що порушує клопотання)

просимо розглянути подані заявочні матеріали для проведення туристського спортивного походу _____ категорії складності і дати по ним свої висновки.

Голова
комісії

(підпис)

(_____)
(прізвище,
ініціали)

“ ” 20 ____ р.

Штамп МКК

11

8. РЕЗУЛЬТАТИ РОЗГЛЯДУ У ТУРИСТСЬКІЙ МАРШРУТНО-КВАЛІФІКАЦІЙНІЙ КОМІСІЇ

Туристська маршрутно-кваліфікаційна комісія СОЦПРО та РТУ
(найменування комісії)

у складі:

Андросової В. І.

(прізвище, ім'я, по батькові членів комісії)

Марховецького С. О.

Лупача В. М.

за участю _____

(прізвище, ім'я, по батькові осіб, які залучені до роботи комісії)

розглянувши матеріали заявленого походу групи під керівництвом Кондратюк Д. С. вважає, що (не потрібно - закреслити):

1. Маршрут відповідає (не відповідає) заявленій категорії складності.
2. Туристський досвід керівника групи відповідає (не відповідає) технічній складності маршруту.
3. Туристський досвід учасників групи відповідає (не відповідає) технічній складності маршруту.
4. Заявочні матеріали відповідають (не відповідають) встановленим вимогам.
5. Інші зауваження: _____

6. Групі призначається (не призначається) контрольна перевірка на місцевості: _____

(коли, де, з яких питань)

9. РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРЕВІРКИ НА МІСЦЕВОСТІ

Група у складі: керівника _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

учасників _____
(прізвище, ініціали)

пройшли перевірку « _____ » _____ 20 _____ р. _____
(місце перевірки)

з наступних питань _____

Результати перевірки: _____

Перевірку провів: _____ (підпис) _____ (прізвище, ініціали)

10. ВИСНОВОК

ТУРИСТСЬКОЇ МАРШРУТНО-КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ

Група під керівництвом _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

має (не має) право здійснити даний похід.

Особливі вказівки: _____

Термін здачі звіту про похід до « 1 » 12 2019 р. у письмовому (усному) вигляді в обсязі – повному (скороченому – _____).
(вказати розділи)

Групі рекомендовано зв'язатися з регіональною аварійно-рятувальною (контрольно-рятувальною, пошуково-рятувальною тощо) службою та поінформувати її про графік пересування та контрольні терміни за адресою: _____

11. КОНТРОЛЬНІ ПУНКТИ ТА ТЕРМІНИ

13

Про проходження маршруту група повинна повідомити _____
(вказати спосіб зв'язку)

1. Білецький О.М. за адресою (телефоном) 087 927 5665

2. _____ за адресою (телефоном): _____

- з <u>М. Батурчи</u>	до <u>19⁰⁰</u>	<u>12.07.2019</u>
- з <u>С. Кладьків</u>	до <u>19⁰⁰</u>	<u>16.07.2019</u>
- з <u>М. Чернізів</u>	до <u>19⁰⁰</u>	<u>20.07.2019</u>

Голова комісії
заступник

(підпис)

Ангросова В.І.
(прізвище, ініціали)

Члени комісії

(підпис)

Марховецький С.В.
(прізвище, ініціали)

(підпис)

Пунеч В.М.
(прізвище, ініціали)

Штамп МКК

Україна

Сумський обласний центр
позашкільної освіти та роботи з
талановитою молоддю

« 28 » 06 кваліфікаційна
туристська комісія - 2019 р.

218-00-1 Н 012 000

м. Суми

14

Похід оцінено першою категорією складності.

Довідки про залік походу видані у кількості 14 шт.

Голова МКК
заступник

Виниш (підпис)

Андросова В.З. (прізвище, ініціали)

Члени МКК _____ (підпис) _____ (Маркусової Кат. Б. О.) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (Лунач В. М.
(прізвище, ініціали)

Штамп МКК

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Воронов Ю.Б. 100 избранных маршрутов для путешествий на байдарке. М.: Мир, 1993. – 95 с.
2. География Полтавской области. / Суми: СДПУ ім. А.С. Макаренка, 1991. - 128 с.
3. Заповідники і національні парки України. Мінекобезпеки України. - К.: Вища школа, 1999. - 247 с.
4. Звіти про спортивно-туристські походи – переможці обласного етапу Чемпіонату України зі спортивних походів –
Доступний з: <<http://www.ospo.sumy.ua>>
5. История городов и сел Украинской ССР. Сумская область. - К.: Гл. ред. УСЭ, 1980. - 657 с.
6. История городов и сел Украинской ССР. Полтавская область. - К.: Гл. ред. УСЭ, 1980. - 657 с.
7. Леонтьева Г.С. Географія рідного краю / [Леонтьева Г., Тюленєва В.О., Яценко Д.І., Черепанова Є.О.]. - Суми: Козацький вал, 1997. - 78 с.
8. Медицинский справочник туриста. - М.: ФИС, 1986. - 67 с.
9. Организация и проведение туристских походов. - М. : ФИС, 1987. - 219 с.
10. Питание в туристских путешествиях. - М.: ФИС, 1986 - 143 с.
11. Походи з учнівською та студентською молоддю: інф. – метод. вісн./ уп. О.М. Білецька. – Суми: ОЦПО та РТМ, 2015. – 58с.
12. Туристу о природе. - М.: ФИС, 1986. - 187 с.
13. Четвертая грань туризма. - М. : ФИС, 1984. - 150 с.
14. Інтернет ресурси:
<http://GoogleПланета Земля>
<http://www.nsgrad.com/index>.
www.poezdnik.kiev.ua/reki/ [html](http://www.ruschudo.ru)
www.ruschudo.ru
www.baidarki.kiev.ua
www.riverest.com.ua